МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва

Кафедра економіки

Допущено до захисту
“_____” _____ 2023 р.
Зав. кафедри к.е.н., доцент
_____ Алла ОСІПОВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА УМОВАХ СТАЛОСТІ

Виконав - студент 2 курсу, групи 21м-е
освітньої програми «Бізнес-економіка»
спеціальності 051 економіка
Отенія Микола Ростиславович

Науковий керівник - к.е.н., доцент
Костюк Віра Степанівна

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 5
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 14
2.1. Організаційно-економічні характеристики сільських територій Уманського району 14
2.2. Стан, тенденції і проблеми розвитку соціальної сфери в Уманському районі 24
2.3. Аналіз сильних сторін і можливостей сільських територій Уманського району 31
РОЗДІЛ 3. ЦІЛІ, ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ 41
ВИСНОВКИ 56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 58

ВСТУП

В контексті постійних змін у сучасному світі, сільські території виявляються особливо чутливими до економічних, соціальних та екологічних викликів. Проблеми, що стосуються розвитку сільських територій, мають величезне значення для сталого економічного прогресу та підвищення якості життя громадян. Серед цих проблем виділяються: низький рівень капіталовкладень у сільське господарство, відтік молоді в міста, низька конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції та деградація сільської інфраструктури.

Враховуючи унікальні виклики, які стоять перед сільськими територіями, дослідження їх соціально-економічного розвитку у контексті сталості виявляється критично важливим завданням. Відсутність стабільності та ефективних стратегій може призвести до подальшого погіршення економічного та соціального стану сільських територій.

Сучасний стан розвитку сільських територій України свідчить про наявність низки складних проблем, таких як депопуляція, низький рівень економічного розвитку та недостатній рівень соціальної забезпеченості. Ці аспекти стають актуальними в контексті потреби у вирішенні проблем сільських територій та покращенні умов для їхнього сталого розвитку.

Проведення даного дослідження ґрунтується на необхідності виявлення стратегій, які сприятимуть сталому розвитку сільських територій, зокрема Уманського району. З урахуванням суттєвого впливу цих територій на загальний соціально-економічний ландшафт країни, розробка стратегій, що сприятимуть сталому розвитку, стає важливою складовою державної політики.

Отже, в рамках даної кваліфікаційної роботи пропонується дослідити сутність проблем сільських територій Уманського району та розробити стратегії їх соціально-економічного розвитку на умовах сталості, що сприятимуть створенню умов для сталого прогресу та покращення якості життя населення.

Метою даної магістерської роботи є розробка стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій Уманського району. Це передбачає

дослідження теоретичних засад соціально-економічного розвитку сільських територій, аналіз сучасного стану Уманського району та визначення проблем та тенденцій його розвитку.

Об’єктом дослідження є сучасний стан сільських територій Уманського району.

Інформаційною базою дослідження, що дозволяють глибше розуміти сутність проблем та виявляти можливі шляхи їх вирішення, є:

- Наукові праці, аналізуючи теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку сільських територій.
- Нормативно-правові акти, що визначають правовий контекст розвитку сільських територій.
- Сучасні дані та статистика, вивчаючи сучасний стан сільських територій Уманського району.

Такий підхід дозволяє нам не лише аналізувати проблеми, але й розробляти конкретні рекомендації та стратегії для соціально-економічного розвитку сільських територій з урахуванням конкретного контексту Уманського району.

РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У сучасному контексті перетворень української економіки, що є стратегічно важливим для забезпечення національної безпеки, ключовим завданням визнається трансформація та подальший розвиток сільських територій. Виклик, який стоїть перед українським суспільством та світовою громадськістю, полягає в актуальності перетворення сільських областей. Відповідно до цілей сталого розвитку, зазначених у «Цілях сталого розвитку» (Ціль №2 та №3) на період до 2030 року, акцент робиться на трансформації соціально-економічної системи у сільських регіонах. Більше того, інтенсивний процес урбанізації в Україні, зміна організаційно-виробничих підходів у сільському господарстві та відхід від соціально-економічної структури призвели до поступового занепаду сільських територій: їх обезлюднення, збільшення кількості депресивних зон, відсутність підприємницької активності — всі ці фактори негативно впливають на розвиток сільських територій України.

В українській науковій літературі за останні десять років виникає та формується наукова школа, що досліджує питання трансформації та розвитку сільських територій. Цікавим і важливим аспектом є те, що кожен з дослідників, базуючись на результатах емпіричних та теоретичних досліджень, розглядає поняття «сільські території» як наукову та економічну категорію у власному тлумаченні. Велике значення для розвитку цього напрямку мають праці М.Й. Маліка, О.Г. Булавка, В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука та їхніх послідовників, які повністю розкривають теоретичні та методологічні основи функціонування та розвитку сільських територій. Значний внесок у це поле також внесли іноземні вчені, такі як H. Slingerland, A. Bonfield, J. Anderson, R. Santos. Таким чином,

вивчення цих підходів та їх подальша класифікація дозволяє краще зрозуміти природу та сутність цієї категорії як економічного явища.

Адміністративний підхід до розгляду економічного явища сільських територій, описаний у роботах, вказує на адміністративне значення цих територій. Зокрема, визначається їх сукупність сільських населених пунктів, просторові утворення, та конкретні частини країн. Важливим є те, що деякі дослідники, такі як Бойко В.В. та Павлов О.І., підкреслюють ресурси, прилеглі до території, тоді як інші, наприклад, Марченко С.Ю. та Трегобчук В.М., виділяють сільські території як базу для сільського господарства.

Територіальний підхід, представлений у роботах, визначає сільські території як території, що відповідають конкретним критеріям. Наприклад, Лісовий А.В., Уркевич В.Ю., та Семенишин Х.М. визначають їх як території поза межами міських поселень. Інші представники цього напряму, такі як Прокопа І.В. та Белевят О.А., підкреслюють аграрну функцію сільських територій.

Системний підхід, представлений у роботах, визнає сільські території як систему взаємопов'язаних ресурсів, розміщених на них. Це може бути “територіально-просторовий комплекс ресурсів”, “соціально та економічно збалансована система”, або “багатофункціональна природна, соціально-економічна й виробничо-господарська структура".

Ресурсний підхід, представлений у роботах, включає теорію потенціалів, де ресурси, як фактичні та потенційні можливості їх використання чи розвитку, визначають сільські території. Це охоплює природні, соціальні, виробничо-господарські, рекреаційні та політичні аспекти.

Людиноцентричний підхід, представлений у Проєкті Закону про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості від Белей С.І., визначає сільські території на основі присутності у них певної частки сільського населення (15—50%).

Враховуючи проведені дослідження, вважаємо, що акцентування будь-якого із розглянутих підходів на те, що сільські території служать лише базою

для розвитку сільського господарства, не відображає їхню реальну багатофункціональність, яка може включати в себе промисловість, культурно-рекреаційні області та інші форми діяльності.

Таблиця 1.

Топ 5 популярних визначень поняття “сільські території” з рівнем теоретико-методологічного обгрунтування у вітчизняній літературі

Белевят О.А.	Сільські території стосуються земельного простору, на якому розміщується сільський населений пункт, проживає сільське населення, виробляється сільськогосподарська продукція. Ця категорія відображає найзагальніші закономірні зв’язки та відношення, які існують у реальній дійсності сільської місцевості. За змістом сільська територія є ширшим поняттям, ніж сільська місцевість, що узагальнює найбільш суттєві ознаки конкретних місць, на яких здійснюється ведення сільського господарства. Сільську територію слід визначати як просторову земельну цілісність із відповідними ресурсами та сільською поселенською мережею, мешканці якої постійно проживають у межах сільських поселень, здійснюють сільськогосподарське виробництво та необхідну для існування села господарську та управлінську діяльність	Територіальний
Белей С.І.	Територія, на якій частка сільського населення у його загальній чисельності перевищує 15-50 відсотків. Сільська територія поділяється на: чітко виражену сільську місцевість – частка сільського населення у його загальній чисельності перевищує 50 відсотків; сільську місцевість – частка сільського населення складає 15-50 відсотків чисельності усіх жителів	Територіальний
Павлов О.І.	Гетерогенні за своєю структурною будовою соціально- просторові утворення, що складаються з поселень, населення, виробничих комплексів, інфраструктури, земель сільськогосподарського и іншого призначення, природного середовища, які виконують виробничогосподарську, природоохоронну, рекреаційно-оздоровчу, соціальну та інші функції з урахуванням їх нього ресурсного потенціалу	Адміністративний
Саблук П.Т.	Складна багатофункціональна природна, соціальноекономічна й виробничо-господарська система з властивими їй кількісними, структурними, природними й іншими характеристиками	Системний

Фільштейн Л.М.	Соціально та економічно збалансована система, яка за сукупністю компонентів характеризується єдністю взаємопов'язаних складових, цілісністю та комплексністю в межах функціонування національної економіки	Системний

Враховуючи визначення терміну "сільські території" у вітчизняній та міжнародній літературі, а також враховуючи визначення, що надають йому міжнародні організації, ми визначили власний термін з урахуванням такої структури: сутність явища, його зміст та результати.

Сільські території - це багатофункціональним соціально-просторовим утворенням, яке взаємодіє як синергетична єдність людського, природного та економічного потенціалів з характеристиками, що їм притаманні: відкритий природний простір переважає над забудовою, існує традиційна сільська організація життя людей та первинна обробка ресурсів в продукт або послугу для задоволення власних потреб та сприяння розвитку.

Соціально-економічний розвиток сільських територій є складним і багатогранним процесом, який вивчається з позицій різних наукових дисциплін, таких як економіка, соціологія, географія, історія. Соціально-економічний розвиток села визначають як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку економічної і соціальної сфер сільських регіонів, з мінімальними втратами для природного середовища і найбільшим рівнем задоволення потреб сільського населення та інтересів держави. Сільський розвиток потребує комплексного підходу до вирішення всіх проблем сільського регіону – економічних, соціальних, екологічних, демографічних тощо.

Соціально-економічний розвиток сільських територій - це процес якісних і кількісних змін у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ, що відбуваються на сільських територіях і спрямовані на підвищення рівня життя населення.

Основними завданнями соціально-економічного розвитку сільських територій є:

1. Підвищення рівня життя населення.

2. Створення умов для сталого розвитку сільського господарства.
3. Розвиток не аграрних галузей економіки.
4. Поліпшення інфраструктури сільських територій.

Основними методами дослідження сільських територій є:

– економічний – передбачає оцінку показників сільської економіки, зокрема: підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств за рахунок раціонального використання природних ресурсів; зростання рівня працевлаштування сільського населення; впровадження енергоефективних і екологічно орієнтованих технологій у виробництво тощо;

– соціальний – проявляється у забезпеченні гідного життя життя сільського населення, підвищенні рівня освіченості селян, зниженні захворюваності та подовженні тривалості життя, модернізації соціальної й транспортної інфраструктури;

– екологічний – визначається через оцінювання заходів щодо збереження та відновлення довкілля, застосування біотехнологій, органічного виробництва у сільському господарстві; виявлення антропогенних впливів на природне навколишнє середовище, серед яких: обсяги викидів і небезпечних відходів від ведення господарської діяльності, площа забруднених земель та водних ресурсів, концентрація викидів у атмосфері тощо.

Аналіз сучасних теорій та концепцій соціально-економічного розвитку сільських територій дозволить визначити основні тенденції розвитку теорії та практики розвитку сільських територій у сучасному світі.

У сучасному світі спостерігаються такі основні тенденції розвитку теорії та практики розвитку сільських територій: перехід від аграрного до інтегрального підходу, увага до диверсифікації економіки сільських територій та розвиток нових форм господарювання на селі. Серед сучасних теорій і концепцій соціально-економічного розвитку сільських територій можна виділити концепцію сталого розвитку сільських територій, інноваційного розвитку та сталого сільського господарства.

Аналіз сучасних теорій та концепцій соціально-економічного розвитку сільських територій дозволяє визначити основні напрямки розвитку сільських територій у майбутньому. Ці напрямки включають узгоджене вирішення проблем економічного, соціального та екологічного розвитку, розвиток не аграрних галузей економіки та нових форм господарювання на селі. Впровадження цих напрямків дозволить підвищити рівень життя населення сільської місцевості та забезпечити сталий розвиток сільських територій.

Існує кілька основних підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій, таких як аграрний, інтегральний та регіональний підходи. Ключові чинники та інструменти, що впливають на розвиток сільських територій, включають природні ресурси, географічне розташування, історичні традиції, а також політичні та економічні умови.

До інструментів, що впливають на розвиток сільських територій, можна віднести державну політику, інвестиції та науково-технічний прогрес. Оцінка ефективності різних підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій дозволить визначити найбільш ефективні шляхи розвитку сільської місцевості.

Одним із підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій є диверсифікація економіки, яка передбачає розвиток не аграрних галузей економіки. Оцінка ефективності цього підходу може проводитися за показниками, такими як частка не аграрних галузей економіки в загальному обсязі валового регіонального продукту, рівень безробіття та доходи населення сільської місцевості.

Теоретична база дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій має важливе значення для вирішення проблеми розвитку цих територій. Аналіз різних підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій, визначення ключових чинників та інструментів, що впливають на їхній економічний та соціальний стан, дозволяє розробити ефективні стратегії розвитку сільських територій. Оцінка ефективності різних підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій є важливим завданням, яке дозволяє

визначити, які підходи є найбільш ефективними для вирішення проблем конкретних сільських територій.

Оцінка ефективності може проводитися за такими показниками: економічні (валовий внутрішній продукт сільських територій, продуктивність праці в сільському господарстві, рівень інвестицій, рівень безробіття), соціальні (доходи населення, рівень освіти та охорони здоровя) та екологічні показники (стан навколишнього середовища та ресурсів).

Для оцінки ефективності різних підходів використовують різні методи, такі як аналіз статистичних даних, економічний аналіз, соціологічні та екологічні методи. Наприклад, оцінка ефективності диверсифікації економіки сільських територій може проводитися за показниками співвідношення частки не аграрних галузей валового регіонального продукту, рівня безробіття та доходів населення.

Сучасне законодавство України стосовно соціально-економічного розвитку сільських територій включає основні законодавчі акти, такі як Конституція України, Стратегія сталого розвитку, Закони про сільський розвиток, державну підтримку сільського господарства та місцеве самоврядування.

Аналіз сучасного законодавства показує наявність бази для розвитку сільських територій, але також вказує на проблеми у його реалізації, такі як недостатнє фінансування, недосконаліть нормативно-правової бази та недостатня співпраця між органами влади та громадськістю. Для вирішення цих проблем необхідно збільшити фінансування, удосконалити законодавство та розвивати співпрацю.

Оцінка ефективності різних підходів до вирішення проблеми розвитку сільських територій є складним завданням, яке потребує використання різних методів та показників, з урахуванням конкретних умов розвитку цих територій.

Необхідно вдосконалити законодавство, щоб забезпечити ефективну реалізацію заходів щодо соціально-економічного розвитку сільських територій. Це можна здійснити за допомогою кількох ключових напрямків:

Спершу, потрібно забезпечити достатнє фінансування для розвитку цих територій. Це включає збільшення бюджетних видатків, залучення інвестицій та створення нових форм фінансування.

Другий крок - удосконалення нормативно-правової бази, регулюючої розвиток сільських територій. Це охоплює перегляд існуючих законів, створення нових та оновлення нормативно-правових актів для відповідності сучасним вимогам розвитку.

Не менш важливою є третя складова: співпраця між органами державної влади, місцевим самоврядуванням та громадськістю для вирішення проблем розвитку сільських територій. Це вимагає створення спеціальних механізмів співпраці та інформаційно-просвітницьких заходів для підвищення обізнаності про проблеми та шляхи їх вирішення.

Загалом, вдосконалення законодавства сприятиме ефективній реалізації заходів щодо розвитку сільських територій, що в свою чергу підніме рівень життя мешканців сільської місцевості.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Організаційно-економічні характеристики сільських територій Уманського району

Уманський район, що є одним з найбільших районів Черкащини, це 12 унікальних і колоритних громад, які створюють сприятливий грунт для розвитку соціально-економічної та культурної сфери регіону. Уманщина має зручне географічне розташування, оскільки знаходиться майже в центрі України, на перехресті важливих транспортних артерій. Територією району пролягають дві автомагістралі державного значення: Київ – Одеса та Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка.

Сільські території Уманського району є важливим фактором для його сталого розвитку. На даний момент вони представляють собою складну систему економічних, соціальних та екологічних взаємозвязків, що визначають загальний розвиток регіону. Аналіз сучасного стану сільських територій Уманського району є важливим етапом у визначенні пріоритетних напрямків розвитку та вирішення актуальних проблем, що впливають на економічний, соціальний та екологічний аспекти цих територій.

Сільські території Уманського району становлять 62,5% від загальної площі району. На них проживає близько 30% населення району.

Адміністративні та територіальні зміни району відбулися в 2020 році у звязку з реформою децентралізації. Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та постанови Верховної Ради України № 807-IX від 17 липня 2020 року «Про утворення та ліквідацію районів» утворено Уманський район у новому складі з адміністративним центром в місті

Умань. Площа району складає 4528,3 км² (21,6% від площі області. Населення - 254,2 тис. осіб, що складає 21,3% до загального населення області (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Площа і населення Уманського району

Регіони	Площа, км2	Площа у % до загальної площі області	Населення, осіб	Населення у % до загального населення області	Густота населення осіб/км2
Уманський район	4528,3	21,6	254200	21,3	56
Черкаська область	20916	100	1192000	100	57

Серед районів області, що є переважно сільськими територіями, Уманський район виділяється також найбільшою середньооблікoвою кількістю штатних працівників (табл.2.2)

Таблиця 2.2

Середньооблікова кількість штатних працівників по районах у 2021 році (осіб)

Область, район	Середньооблікова кількість штатних працівників усього, осіб	% до підсумку
Черкаська область	199199	100,0
Звенигородський	22651	11,4
Золотоніський	21032	10,6
Уманський	34129	17,1
Черкаський	121387	60,9

Кількість територіальних громад у районі - 12, у яких розміщені 199 населених пунктів. З наявних територіальних громад 4 громади відносяться до типу міських, 3 – до селищних і 5 до сільських (табл.2.3)

Таблиця 2.3

Територіальні громади Уманського району

№	Назва громади	Тип громади	рік створення	К-ть населених пунктів	Площа територіальної громади, кв.км	К-ть населення
1.	Христинівська територіальна громада	міська	2020	34	607.4	32241
2.	Паланська територіальна громада	сільська	2020	18	482.6	14789

3.	Ладижинська територіальна громада	сільська	2020	11	322.3	10337
4.	Іваньківська територіальна громада	сільська	2020	6	154.7	4310
5.	Баштечківська територіальна громада	сільська	2020	8	179.4	4026
6.	Уманська територіальна громада	міська	2020	2	67.2	83191
7.	Маньківська територіальна громада	селищна	2020	19	477.3	17912
8.	Жашківська територіальна громада	міська	2020	28	724.9	28912
9.	Дмитрушківська територіальна громада	сільська	2020	12	311.4	9535
10.	Монастирищенська територіальна громада	міська	2020	41	719.2	34413
11.	Бабанська територіальна громада	селищна	2020	12	275.1	6566
12.	Буцька територіальна громада	селищна	2020	8	190.1	5176

До найбільших територіальних громад, які включають в себе сільські території, відносять Монастирищенську, Христинівську, Жашківську, Маньківську та Паланську громаду. Дані громади є найбільшими у районі і за кількістю населених пунктів, і за площею, і за кількістю населення.

Таблиця 2.4.

Порівняння громад–сусідів Уманського і Гайсинського районів

Показники	Христи-нівська	Монастири-щенська	Паланська	Красно-пільська	Теплицька
Територія, км2	607,4	719,2	482,6	326,9	460,0
Населення, тис.осіб	32,24	34,41	14,79	7,65	17,25
Динаміка чисельності населення, 2001-2021 рр.	- 15,60	- 16,30	- 24,40	- 36,90	- 28,30
Частка осіб молодше працездатного віку (станом на 01.01.2022), %	16,28	14,45	16,20	15,19	14,62
Частка осіб старше працездатного віку (станом на 01.01.2022), %	25.53	26.04	27,18	28,51	25,91
Частка осіб працездатного віку (16-60 років), %	58,19	59,51	56,62	56,30	59,59
Кількість учнів, що навчаються в закладах загальної середньої освіти (21-22 н.р.), осіб	3 588	3 320	1 455	710	1 810
Кількість дошкільнят в ЗДО (21-22 н.р.), осіб	1 031	771	414	150	501
Доходи загального фонду на1-го мешканця (без трансфертів),грн.	5455,28	3959,42	7549,64	6083,85	4744,86
Видатки загального фонду на 1-го мешканця, грн.	8068,61	7614,02	9711,27	8110,98	7813,86
Видатки на загальну середню освіту на 1-го учня	40141,3	46046,77	48071,96	49585,62	43353,43

На сільських територіях району помітні тенденції старіння населення. Низькою є частка дітей дошкільного та шкільного віку в структурі населення. В цілому, демографічна ситуація у територіальних громадах є характерною для більшості населених пунктів області: відбувається тенденція щодо скорочення природного приросту населення. Проте, позитивним є те, що потенціал розвитку населених пунктів Уманського району є дещо кращий порівняно з навколишніми подібними громадами.

Проведений організаційно-економічний аналіз засвідчує наявність різних форм господарювання в сільських територіях. Основним видом економічної діяльності на сільських територіях Уманського району є сільське господарство. У 2023 році на сільські господарства припадало 90% від загального обсягу виробленої продукції в районі. Основними сільськогосподарськими культурами, які вирощуються на сільських територіях Уманського району, є зернові (пшениця, кукурудза, ячмінь), олійні (соняшник, ріпак), цукрові буряки, а також овочі та фрукти. Розвинене також тваринництво, зокрема, виробництво мяса, молока, яєць.

За останні 5 років у сільських територіях Уманського району спостерігається позитивна тенденція щодо зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. У 2023 році порівняно з 2018 роком обсяг виробництва сільськогосподарської продукції зріс на 12,5%. Це зумовлено, зокрема, підвищенням урожайності зернових культур, збільшенням посівних площ, а також розширенням виробництва тваринницької продукції. Посівні площі сільськогосподарських культур, що оброблялися у 2022 році склали 39,209 тис. га, із них : 43 % соняшника, 24 % кукурудзи, 16 % пшениці, 8% ріпака, 4 % ячменю, 4% сої, 0,4 % гороху, 0,3 %, цукрового буряка, 0,1% гречки та 0,1% проса, вирощувались невеликі посіви капусти та столового буряка.

Обсяг виробництва зернових та зернобобових культур станом на 01.11.2022 становив 1138,75тис. т. при середній врожайності 3,3 т/га, що на 6 % менше до відповідного періоду минулого року. Валовий збір пшениці

становив 240 тис.т, при середній врожайності 4,6 т/га. Валовий збір ріпака складає 73 тис.т, при середній врожайності 2,8 т/га. Валовий збір соняшника - 238 тис.т, при середній врожайності 1,5 т/га. Валовий збір кукурудзи очікується 535 тис.т, при середній врожайності 6 т/га.Валовий збір ячменю становив 48,5 тис.т, при середній врожайності 4 т/га. Валовий збір гороху становить 4000 т, при середній врожайності 3 т/га. Валовий збір гречки становить 250 т, при середній врожайності 1 т/га.

Станом на 01.10.2022 на території громад зареєстровано 903 сільськогосподарські підприємства, які активно здійснюють свою діяльність.

Однак, у порівнянні з міськими територіями, економічні показники сільських територій Уманського району залишаються нижчими. Так, у 2023 році на сільські території припадало лише 40% від загального обсягу виробництва сільськогосподарської продукції в районі.

За останні 5 років у сільських територіях Уманського району спостерігається позитивна тенденція щодо зростання рівня життя населення. У 2023 році порівняно з 2018 роком середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства зросла на 25%. Також спостерігається позитивна тенденція щодо зростання середньої тривалості життя населення. У 2023 році вона становила 72,5 роки.

Однак, у порівнянні з міськими територіями, соціальні показники сільських територій Уманського району залишаються нижчими. Так, у 2023 році середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства становила лише 60% від середньомісячної заробітної плати працівників у місті Умань.

Серед основних проблем сільських територій Уманського району можна виділити такі:

- низький рівень економічного розвитку;
- низький рівень доходів населення;
- відтік молоді в міста;
- деградація сільської інфраструктури.

Для вирішення проблем сільських територій Уманського району необхідно вжити таких заходів:

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в сільській місцевості;
- створення нових робочих місць в сільській місцевості;
- підвищення рівня доходів населення;
- розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості.
- Заходи щодо стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в сільській місцевості можуть включати в себе надання субсидій, грантів, податкових пільг для підприємців, які працюють у сільській місцевості.

Створення нових робочих місць в сільській місцевості може здійснюватися шляхом розвитку аграрного сектора, а також шляхом створення нових підприємств у сфері переробки, туризму, сфери послуг тощо.

Підвищення рівня доходів населення може здійснюватися шляхом підвищення заробітної плати працівникам сільського господарства, а також шляхом розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

Крім сільського господарства, на сільських територіях Уманського району розвивається також переробна промисловість, сфера послуг, туризм. У сфері послуг на сільських територіях Уманського району розвиваються такі види діяльності, як торгівля, громадське харчування, транспорт, побутові послуги.

Туризм на сільських територіях Уманського району розвивається, зокрема, в напрямку сільського зеленого туризму.

Заходи щодо вирішення проблем організаційно-економічної діяльності сільських територій Уманського району потребують значних фінансових ресурсів. Адже їх реалізація дозволить створити сприятливі умови для економічного розвитку та підвищення рівня життя населення в сільській місцевості.

Дохідна частина Уманського районного бюджету на 2021 рік затверджена по загальному фонду у сумі – 60,9 тис. грн, уточнений план склав 4605,2 тис. грн. За 2021 рік до районного бюджету надійшло 4922,9 тис. грн доходів, з них:

до загального фонду – 4922,8 тис. грн, або 106,9 відсотка до уточненого плану на рік, до спеціального фонду – 0,1 тис. грн.

З місцевого бюджету, за рахунок субвенцій з державного бюджету України, отримано:

-субвенцію з місцевого бюджету на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей учасників бойових дій на території інших держав, визначених у абзаці першому пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II групи з числа учасників бойових дій на території інших держав, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов`язаних з перебуванням у цих державах, визначених пунктом 7 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету у сумі 1180,944 тис. грн (надійшла в повному обсязі до планових призначень на рік);

-субвенцію з місцевого бюджету на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей осіб, визначених абзацами 5-8 пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II групи, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, визначених пунктами 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету у сумі 3256,611 тис. грн (надійшла в повному обсязі до планових призначень на рік).

З бюджетів територіальних громад району за 2021 рік до районного бюджету отримано субвенції у сумі 106,624 тис. грн, що становить 99,9 відсотка

до уточненого плану на рік (106,758 тис. грн). До районного бюджету за 2021 рік по загальному фонду (без трансфертів) мобілізовано 378,6 тис. грн власних доходів (без трансфертів), що у 6,2 рази більше затвердженого плану на рік, або більше на 317,7 тис. грн. Кошти надійшли від: плати за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів у сумі – 200,3 тис. грн, що на 170,3 тис. грн більше затвердженого плану на звітний період (30,0 тис. грн), інші надходження у сумі – 172,2 тис. грн, податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності – 3,2 тис. грн, що на 2,3 тис. грн більше затвердженого плану на рік (0,9 тис. грн); адміністративного збору за проведення державної реєстрації – 2,4 тис. грн, або 20,0 відсотків до плану на рік (12,0 тис. грн), адміністративного збору за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – 0,5 тис. грн, частини чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств – 0,026 тис. грн, або 0,5 відсотка до плану на рік (5,0 тис. грн).

Видаткова частина районного бюджету виконана в сумі 12438,0 тис. грн, в тому числі: по загальному фонду – 7988,0 тис. грн, або 96,2 відсотка до уточнених планових призначень на рік, та по спеціальному фонду - 4450,0 тис. грн відповідно 99,9 відсотка.

На захищені статті витрат протягом звітного періоду використано 4560,5 тис. грн (57,1 відсотка до загального обсягу видатків загального фонду), у тому числі заробітна плата з нарахуваннями 4424,2 тис. грн (55,4 відсотка до загального фінансування), оплата комунальних послуг та енергоносіїв – 102,9 тис. грн (1,3 відсотка).

Фінансування видатків проводилося у межах затвердженого помісячного розпису асигнувань районного бюджету. Забезпечено своєчасне фінансування на виплату заробітної плати працівникам районної ради, розрахунки за енергоносії та комунальні послуги проведені в повному обсязі. Крім того спрямовано кошти на фінансування районних програм у сумі 7544,1 тис.грн.

Дефіцит районного бюджету по планових призначеннях у сумі 8137,05 тис. грн, фактичне виконання фінансування у сумі 7515,1 тис. грн , джерело

покриття дефіциту вільний залишок бюджетних коштів загального фонду на 01.01.2021.

Фінансовий стан та бюджет територіальних громад Уманського району відрізняється, оскільки залежить від кількості населення, економічного стану підприємницьких структур, які функціонують на цих триторіях і є платниками податків. Для прикладу розглянемо бюджет Паланської сільської територіальної громади на 2022 рік. Доходна частина бюджету (табл.2.5) показує, що основна частка бюджету - це податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. При цьому основним джерелом доходів бюджетів залишаються податки на доходи фізичних осіб, що вимагає для збільшення доходів бюджету нових робочих місць та зростання оплати праці, як бази для оподаткування. Створення нових робочих місць в сільській місцевості може здійснюватися шляхом розвитку аграрного сектора, а також шляхом створення нових підприємств у сфері переробки, туризму, сфери послуг тощо.

Таблиця 2.5

Доходи бюджету Паланської сільської територіальної громади на 2022 рік

№	Найменуваннядоходу бюджету	Сума
1	Разом доходів	166 632 667,00
2.	Податкові надходження	110 273 600,00
3.	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	72 230 600,00
4.	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	420 000,00
5.	Внутрішні податки на товари та послуги	3 900 000,00
6.	Місцеві податки та збори, що сплачуються (перераховуються) згідно з Податковим кодексом України	33 663 000,00
7.	Інші податки та збори	60 000,00
8.	Неподаткові надходження	3 373 000,00
9.	Доходи від власності та підприємницької діяльності	50 000,00
10.	Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2 473 000,00
11.	Плата за надання адміністративних послуг	2 250 000,00
12.	Власні надходження бюджетних установ	850 000,00
13.	Офіційні трансферти	52 986 067,00

Для всіх територіальних громад Уманського району, як і в цілому для України, характерним є те, що більше 50% їхніх бюджетів спрямовується на освіту (табл.2.6). Соціальна сфера, утримання соціальної інфраструктури,

житлово-комунального господарства залишаються в пріоритеті сільських територій. Саме з цією метою відбувається реформа децентралізації, щоб громади могли за рахунок власних коштів розвивати соціальну інфраструктуру, наближати сільські умови життя до міських.

Таблиця 2.6

Розподіл

видатків бюджету Паланської сільської територіальної громади на 2022 рік

№	Найменування бюджетної програми	Сума видатків
1.	Освіта	105 117 759,00
2.	Виконавчий комітет Паланської сільської ради	44 311 668,00
3.	Охорона здоров'я	6 874 800,00
4.	Соціальний захист та соціальне забезпечення	25 340,00
5.	Культура і мистецтво	7 816 000,00
6.	Фізична культура і спорт	240 000,00
7.	Міжбюджетні трансферти	620 000,00
8.	Субвенції з місцевого бюджету іншим місцевим бюджетам	620 000,00
9.	Керівництво і управління у територіальних громадах	2 373 300,00
10.	Резервний фонд	1 600 000,00
11.	Дотації з місцевого бюджету іншим місцевим бюджетам	304 600,00
12.	УСЬОГО	163 728 667,00

Тенденцію формування бюджету можна прослідкувати на прикладі Монастирищенської громади (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Доходи бюджету Монастирищенської громади, млн. грн.

Показники	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.
Прибутковий податок з громадян/ Податок з доходів фізичних осіб	58,5	65,6	69,2	79,1	83,1
Єдиний податок (крім с/г виробників)	13,1	15,2	16,2	21,6	21,2
Єдиний податок від с/г виробників	13,1	13,8	14,1	14,2	13,5
Доходи від відчуження нерухомості та землі			4,0	0,3	0,8
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	0,09	0,1	0,06	0,003	0,2
Плата за землю	11,7	12,9	12,7	12,2	15,8
Податок на нерухомість	1,9	2,4	2,6	3,2	3,8
Акцизний збір	5,6	0,6	4,1	4,2	3,3
Інші місцеві податки та збори	0,2	0,3	0,07	0,07	0,09
Податкові надходження разом			119,4	135,3	141,6

Дохід від оренди комунального майна	0,08	0,08	0,1	0,09	0,08
Інше	0,5	0,4	1,6	2,4	2,7

Аналіз даних бюджету громади за 2022 рік дає змогу прослідкувати те, що найбільшими джерелами доходу бюджету громади на одного мешканця стали: податок на доходи фізичних осіб (2,4 млн. грн.), місцеві податки та збори (1,6 млн. грн) і податкові надходження разом (4,2 млн. грн.)

Серед основних проблем організаційно-економічної діяльності сільських територій Уманського району можна виділити такі:

- низький рівень капіталовкладень у сільське господарство;
- не конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції;
- відтік молоді в міста;
- деградація сільської інфраструктури.

Для вирішення проблем організаційно-економічної діяльності сільських територій Уманського району необхідно вжити таких заходів:

- стимулювання інвестицій у сільське господарство;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;
- створення нових робочих місць в сільській місцевості;
- розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

Заходи щодо стимулювання інвестицій у сільське господарство можуть включати в себе надання субсидій, грантів, податкових пільг для підприємств, які інвестують у сільське господарство.

До негативних тенденцій у функціонуванні аграрних підприємств, такі як відсутність диверсифікації виробництва та недостатня конкурентоспроможність на ринку.

2.2. Стан, тенденції і проблеми розвитку соціальної сфери в Уманському районі

Аналіз соціальної сфери сільських територій Уманського району показує, що важливі аспекти, такі як доступ до освіти, охорони здоровя та інфраструктури, залишаються на незадовільному рівні у деяких населених пунктах. Розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості може включати в себе будівництво нових доріг, освітніх та медичних закладів, спортивних обєктів тощо.

Одним з пріоритетів соціального розвитку територіальних громад є охорона здоров'я. Для усунення нерівності в доступі до якісного медичного обслуговування та створення системи охорони здоров'я, яка відповідатиме потребам населення проводиться медична реформа, основний акцент якої направлений на створення нової моделі охорони здоров'я, коли гроші йдуть за пацієнтом. Для прикладу пропонується взяти Британську систему. Ця система фінансується з коштів платників податків і надає безкоштовно більшість медичних послуг будь-кому, хто легально живе у цій країні. Фінансовою основою є надходження від податків, які становлять 90% бюджету охорони здоров'я. Кожен британець платить за медицину відповідно до своїх доходів. Національна система надає безкоштовну медичну допомогу з огляду на потреби пацієнта, а не на його відрахування. Слід зазначити, що не всі послуги Національної системи охорони здоров'я є безкоштовними. У вигляді прямих платежів пацієнти оплачують приватне лікування, безрецептурні лікарські засоби, офтальмологічну та стоматологічну допомогу. За стоматологічні послуги і рецептурні препарати із пацієнтів стягуються співплатежі, від яких звільнені громадяни віком до 16 і понад 60 років, а також незаможні верстви населення. Щодо ліків, то за рецептом лікаря будь-які з них мають стандартну ціну, незважаючи на собівартість. Фінансування за рахунок загальних податкових зборів забезпечує 82% витрат на утримання установ і 100% зарплати лікарів, медичних сестер та незалежних лікарів загальної практики. Додаткові джерела фінансування (18%) представлені пожертвами, державним страхуванням, комерційною діяльністю установ[2].

Останніми роками збільшуються видатки з загального та спеціального фонду місцевого бюджету на охорону здоров'я. Структура видатків загального фонду на утримання бюджетних установ району за функціональною ознакою характеризується значною часткою видатків саме на освіту та охорону здоров'я, більше 70%.

Щорічне зростання видатків на охорону здоров'я можна прослідкувати за бюджетом Уманської центральної районної лікарні. Щорічно зростають витрати на 1-го жителя та вартість ліжко-дня. При цьому скорочуються видатки на медикаменти у вартості ліжко-дня та харчування(див.табл.2.7).

Таблиця 2.8

Бюджет для Уманської ЦРЛ, млн.грн.

Рік	Бюджет для Уманської ЦРЛ, млн.грн.	Витрати на 1-го жителя, грн.	Вартість ліжко-дня, грн	Медикаменти у вартості ліжко-дня, грн.	Харчування у вартості ліжко-дня, грн.
2021	41,21	905,92	512,46	38,73	12,44
2020	39,82	788,84	440,48	38,84	20,13
2019	38,56	782,47	436,53	39,56	24,16

Проте, зростання витрат на охорону здоров'я не призводить до покращення роботи медичної сфери. Проведені останні дослідження показують, що лише близько 50% населення оцінили своє здоров'я як добре, близько 10% як погане, при цьому 81 % звертались за медичною допомогою протягом останніх 12 місяців. За даними опитування, проведеного у жовтні 2021р., погіршилися оцінки населенням рівня доступності послуг охорони здоров'я та придбання товарів фармацевтичного ринку. Серед домогосподарств, у яких хто-небудь із осіб протягом останніх 12 місяців потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя, майже кожне четверте повідомило щодо наявності випадків неможливості задовольнити свої потреби, що в 1,2 раза більше, ніж у 2020р. У кожному п'ятому такому домогосподарстві (у 2020р. – 17%) були особи, які повідомили про випадки неможливості придбання необхідних, але занадто дорогих ліків.

Залишаються проблеми з доступністю послуг лікарів. У 35% домогосподарств, у яких хто-небудь з осіб при потребі не отримав медичну допомогу (9% усіх домогосподарств), хворі не мали можливості відвідати лікаря (у сільській місцевості таких домогосподарств було 42%). У 63% таких випадків опитувані пояснили це високою вартістю послуг, у 24% – відсутністю медичного спеціаліста потрібного профілю (у сільській місцевості – третина) та 13% – занадто довгою чергою[3].

Однією з причин низької оцінки свого здоровя населенням є низький рівень доступності медичної допомоги, можливості прид бання ліків та медичного обладнання. Основне джерело коштів – це державний та місцевий бюджет.

Таблиця 2.9

Джерело коштів на медичне обладнання

	Показник	Сума коштів, тис. грн.	Частка коштів,%
1.	Загальна вартість придбаного медичного обладнання, в т.ч.:	23915,41	100,00
2.	- за кошти державного бюджету	11538,00	48,25
3.	- за кошти обласного бюджету	91,90	0,38
4.	- за кошти місцевого бюджету	3707,11	15,51
5.	- за благодійні та спонсорські кошти – 199,5	199,50	0,83
6.	- за рахунок залишків коштів медичної субвенції	300,00	1,25
7.	- інші джерела фінансування	8078,90	33,78

Тому в Уманському районі, як і в Україні в цілому, постійно здійснюється пошук коштів на охорону здоров'я, адже для місцевих бюджетів найвагомішим є забезпечення концентрації фінансових ресурсів на тих пріоритетних напрямках, які пов'язані з розвитком людини, її здоров'ям.

Соціально-економічний розвиток сільських територій залежить від стану освіти, створення безпечного середовища для учасників освітнього процессу. Тому важливим є реалізація в закладах освіти Уманського району Концепції Нової української школи. Діяльність всіх громад району направлена на забезпечення створення у закладах освіти інклюзивного освітнього середовища;

створення в закладах освіти безперешкодного середовища для учасників освітнього процесу, зокрема для осіб з особливими освітніми потребами; збереження та подальше зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти; продовження оптимізації мережі закладів освіти відповідно до чинного законодавства та приведення її у відповідність до нових загальновизнаних стандартів; створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на отримання повної загальної середньої освіти.

У дошкільних установах сільських громад району здобувають дошкільну 5782 вихованці. Охоплення дітей дошкільного віку (від 3 до 6 (7) років) дошкільною освітою становить 100%.

У 116 закладах загальної середньої освіти здобувають середню освіту 30108 учнів,. У будинках дитячої та юнацької творчості діє 668 гуртків, які відвідують 11565 учнів, в ДЮСШ 117 груп – 14632 учнів, що становить 45 % від загальної кількості дітей в громадах.

Повністю забезпечені безкоштовним гарячим харчуванням учні 1-4 класів, діти-сироти, учні, потерпілі внаслідок аварії на ЧАЕС, а в цілому гарячим харчуванням учні забезпечені на 93,4%.

Продовжена організація безоплатного підвезення до місця роботи і додому педагогічних працівників, що працюють у сільській місцевості, шляхом повернення вартості квитків. За програмою «Шкільний автобус» до місця навчання та роботи підвозяться 4439 учнів.

Для занять спортом у громадах є відповідна матеріально-технічна база: спортивні комплекси, стадіоин, футбольні поля, спортивні майданчики, приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, 85 відсотків закладів загальної середньої освіти забезпечені вуличним тренажерним спортивним обладнанням. Заняття в дошкільних навчальних закладах проводяться на 174 – ти спортивних майданчиках, 126 спортивних кімнатах та в 28 спортивних залах.

Одним з напрямків роботи працівників соціальної сфери є наближення соціального захисту до людей, забезпечення їх адресності, координація взаємодії з громадами, забезпечення оперативності та якості роботи. Всі відділи

вчасно та якісно проводять призначення житлової субсидії на наступний період домогосподарствам, які її отримували в опалювальному сезоні без звернень громадян, та наразі проводять певну роботу з домогосподарствами, які не пройшли верифікацію. В умовах децентралізації влади та створення територіальних громад важливе місце займає саме питання збереження належного рівня соціального захисту населення в утворених громадах та питання взаємодії відділів управління праці та соціального захисту населення райдержадміністрації з об'єднаними територіальними громадами Уманського району з питань соціального захисту населення на території даних громад.

Соціальний захист населення сільських територій Уманського району направлений на забезпечення реалізації в громаді державної політики у сфері зайнятості населення щодо осіб, які перебувають в СЖО, ВПО, осіб з особливими потребами та осіб з інвалідністю; інтеграція осіб з обмеженими фізичними можливостями в суспільство; забезпечення реалізації в громаді державної політики у наданні соціальних і реабілітаційних послуг, поліпшення становища соціально вразливих верств населення. Постійно відбувається впровадження нових соціальних послуг через організацію виконання Програми «Турбота» і заходів щодо поліпшення становища соціально вразливих верств населення, осіб, сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та всебічне сприяння в отриманні ними соціальних виплат і послуг за місцем проживання, перебування.

Державна соціальна підтримка ветеранів війни, в тому числі учасників бойових дій та членів їх сімей, надання допомоги сім'ям військовослужбовців, відповідно до їх потреб здійснюється посиленням адресного характеру. Постійно створюються належні умови для забезпечення життєдіяльності внутрішньо переміщених та евакуйованих осіб на територію громад району.

Особлива увага в територіальних громадах району надається організації та виконання програм з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки; розроблення програми підтримки сім'ї; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Управління праці та соціального захисту населення Уманської райдержадміністрації реалізує державну політику в галузі соціального забезпечення та соціального захисту соціально незахищених громадян району, які внаслідок недостатньої матеріальної забезпеченості потребують допомоги та соціальної підтримки з боку держави.

В управлінні функціонує 7 відділів та 1 сектор:

• відділ бухгалтерського обліку;

• відділ з питань призначення та виплати державних соціальних допомог;

• відділ соціальної підтримки пільгових категорій громадян, осіб з інвалідністю, сім'ї та координації надання соціальних послуг;

• сектор контролю за наданням соціальної підтримки та нагляду за правильністю призначення (перерахунку) та виплати пенсій;

• Жашківський, Маньківський, Монастирищенський, Христинівський відділи.

У громадах району реалізується комплексна програма соціального захисту населення «Турбота», заходи якої спрямовано на підвищення рівня соціального захисту малозабезпечених та непрацездатних громадян (дітей, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, ветеранів), інших категорій громадян, які перебувають в складних життєвих обставинах, створення умов для надання якісних соціальних послуг.

На виконання Програми «Турбота» за дев'ять місяців 2022 року використано 10079,8 тис. грн. В рамках виконання програми станом на 01.10.2022 надана адресна матеріальна допомога в сумі 5262,6 тис.грн. та 4501,8 тис.грн – на проведення виплати компенсацій за догляд фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» без здійснення підприємницької діяльності.

Забезпечено відшкодування пільг на електроенергію 248 особам з інвалідністю по зору - 113,5 тис. грн.

Виплачена грошова компенсація на транспортне обслуговування та бензин 365 особам з інвалідністю на суму 203,4 тис. грн.

У зв’язку із збройною агресією російської федерації та початком повномасштабного вторгнення на територію нашої країни, наша громада, як і багато інших, розпочала приймати та розміщувати на своїй території внутрішньо переміщених осіб, які були змушені покинути свої домівки та шукати прихистку. Значна частина переселенців була розміщена в приватних оселях громадян. Для довготривалого поселення громадян керівництвом громади прийнято рішення щодо пошуків об’єктів та їх реконструкції для поселення внутрішньо переміщених осіб. За період із початку збройної агресії рф у соціальних закладах громади прихистком скористалися близько 3500 громадян, наразі 6 внутрішньо переміщених осіб поселено в дитячому садку с. Половинчик та 5 у стаціонарному відділенні надання соціальних послуг у с. Лукашівка. Для даних цілей ведуться ремонтні роботи у приміщеннях колишніх закладів освіти в селах Хейлове, Лукашівка, Сарни.

Для відбору проєктів, фінансування яких може здійснюватися за рахунок субвенції у рамках фінансової угоди «Програми з відновлення України», подано проєкт «Реконструкція незавершеного будівництва інфекційного відділення в багатоквартирний житловий будинок у м. Монастирище Уманського району Черкаської області». Проєкт передбачає утеплення фасаду, підвального приміщення, покрівлі та цокольного поверху, встановлення енергоефективних вікон та дверей. У разі реалізації проекту 58 сімей, із числа внутрішньо переміщених осіб, отримають постійне, сучасне, комфортне, енергоефективне житло.

Соціальна інфраструктура є важливою складовою для забезпечення добробуту населення. Розвиток соціальної інфраструктури дозволяє підвищити рівень життя населення в сільській місцевості. Це передбачає будівництво та ремонт доріг, освітніх та медичних закладів, спортивних обєктів тощо.

2.3. Аналіз сильних сторін і можливостей сільських територій Уманського району

Порівняльні переваги, виклики і ризики розвитку сільських територій Уманського району визначаються в результаті аналізу сильних сторін і можливостей. Найважливішим є продовження реформи – децентралізації влади, а саме: становлення і розвиток спроможності громад району, економічне відновлення та збереження євроінтеграційного курсу сприятимуть посиленню інтересу до держави з боку інвесторів, а також – розширенню матеріально-технічної підтримки країни і зростанню бюджетного фінансування, в т.ч. – на розвиток громад. Зазначені процеси можуть сприяти подальшому розвитку аграрних та промислових підприємств, розміщених на території громади, а також – створенню нових і розробці наявних природних родовищ. Позитивний розвиток даного напрямку дозволить зберегти і покращити якість утримання дорожнього покриття і вуличного освітлення в громадах, підвищити якість послуг (адміністративні, соціальні, освіта, медицина тощо) для мешканців. Все в комплексі має забезпечити збільшення рівня зайнятості населення, підвищення доходів, збереження або посилення підтримки діяльності місцевої влади.

Невпинно зростаючий попит на продукти харчування, підвищений інтерес з боку інвесторів до сільського господарства в поєднанні зі збільшенням зацікавленості в Україні з боку західних партнерів і розширенням матеріально-технічної, технологічної підтримки, сприятимуть розвитку агропромислового сектора в громадах, а також можуть стати додатковим стимулом для створення нових підприємств в переробній, харчовій галузях, супутніх послугах.

Відродження інтересу до туризму в Україні та зростання привабливості зеленого, гастрономічного, подієвого та інших видів туризму дають можливість громадам ефективно використати наявні на її території природно-рекреаційні ресурси, розвивати самобутні аматорські колективи та пропагувати культурні, історичні пам‘ятки.

 Продовження реформ в Україні, розширення міжнародної матеріально-технічної підтримки, а також – імовірне збільшення бюджетного фінансування на розвиток громад можуть сприяти підвищенню якості матеріально-технічної

бази громади, в т.ч. – в комунальній сфері, впровадженню в життя громади сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Ці ж фактори, наряду зі зростаючим попитом на продукцію АПК та розширенням партнерства і створенням вільних торгових зон з провідними країнами світу і відкриттям ринку землі мають допомогти в швидкому проведенні інвентаризації сільськогосподарських земель, підвищенню рівня кадрів в приватному та бюджетному секторах, зменшенні сезонного безробіття, створенню конкурентних умов для залучення молоді в громаду, зростанню мікро-, малого підприємництва в громаді.

Розширення співпраці з іноземними партнерами, надання матеріально-технічної підтримки, формування інфраструктури підтримки бізнесу, розвиток альтернативної енергетики, в певній мірі – зростаючий туристичний інтерес створюють передумови для зростання підприємництва та самозайнятості на селі, зниження енергоспоживання в бюджетних установах, вирішення питань зі збором та сортуванням ТПВ.

В результаті аналізу слабких сторін і загроз важливо визначити ризики, які можуть супроводжувати розвиток територіальної громади. Згортання реформ, зміна політичного курсу країни та покладання на місцеві громади додаткових повноважень без надання відповідних матеріальних і фінансових ресурсів посилять ризики, пов‘язані з оновленням матеріально-технічної бази в соціальній сфері, підвищенням кадрового потенціалу, зниженням енергоспоживання в бюджетних установах.

В умовах воєнного стану в Україні особливими ризиками можуть бути відкриття кордонів для біженців, посилення військової агресії країни-окупанта, що негативно вплинуть на демографічну ситуацію в громадах, сезонне безробіття, забезпеченість кваліфікованими кадрами.

Екологічний аналіз вказує на потребу вдосконалення системи охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів. Негативний вплив аграрних технологій на екологічний стан певних територій також є важливою проблемою. Зниження рівня ґрунтових вод в Черкаській області та подальше

забруднення місцевих річок посилить проблему якісного забезпечення питною водою у більшості сільських поселень громади.

З врахуванням даних таблиці 2.10, можна зробити SWOT-аналіз для окремих громад Уманського району. Для аналізу виділили громади, які мають найбільше сільського населення в Уманському районі.

Таблиця 2.10

Сильні сторони, що надають перевагу окремим громадам Уманського району

Показники	Монастирищенська громада	Христинівська громада	Жашківська громада	Маньківська громада
Територія, км^2	719,49	632,0	964,0	765,1
Населення	34817	33479	35145	26212
Зайняте населення	2985	5426	4578	3254
Зареєстровані безробітні	1141	911	853	728
Середня заробітна плата	7396	8682	8542	7438
Сильна сторона, що надає перевагу у розвитку	Вигідне географічне розташування та зручна транспортна розв'язка	Природні ресурси та наявність покладів корисних копалин	Вільні земельні ділянки для сільського господарства	Туристична привабливість та наявність широкого спектру природних ресурсів

SWOT-аналіз громади є ключовим інструментом для оцінки поточного стану та напрямків розвитку громади. Він допомагає розуміти внутрішні та зовнішні фактори, які можуть впливати на громаду, і визначати оптимальні стратегії розвитку. Це дозволяє визначити, на що можна покладати основний акцент для використання наявних ресурсів та можливостей, а також допомагає ідентифікувати сфери, які потребують покращення або управлінського втручання. SWOT-аналіз надає інформацію, яка може служити основою для стратегічного планування і прийняття рішень, і сприяє визначенню пріоритетів і засоби для досягнення мети розвитку громади. Загалом, SWOT-аналіз дає змогу громаді краще розуміти свої можливості та обмеження, щоб приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього розвитку.

Для прикладу розглянемо SWOT-аналіз Христинівської міської територіальної громади. SWOT-аналіз характеризує громаду як таку, що має вигідне географічне розташування, оскільки знаходиться на перетині ключових автошляхів місцевого, обласного та державного значення, що забезпечує потужну логістичну перевагу. Окрім цього громада має велику кількість фермерських господарств та с/г підприємств, а також достатньо розвинений бізнес сектор, разом які забезпечують одну з найбільших часток доходів громади.

Наявність великої кількості ВПО також є сильною стороною громади, оскільки це зміцнює ресурсний потенціал громади в трудовій сфері. Разом з тим, громада має доволі застарілу інфраструктуру, зокрема водогін та деякі з доріг, які проходять через територію громади, що в свою чергу значним чином знижує рівень і темпи розвитку громади. Громада має низький рівень залучення інвестиційних ресурсів для розвитку економіки громади, при цьому маючи всі можливості для ефективного їх використання.

Таблиця 2.9

SWOT-аналіз Христинівської міської територіальної громади

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Територію громади перетинають дві залізничні магістралі. З північного сходу на південний захід: Цвіткове – Христинівка – Вапнярка протяжністю (36 км) і з південного сходу на північний захід: Умань – Христинівка – Козятин (27 км). 2. Територію громади перетинає автошлях міжнародного значення Е50 (М30). 3. Центр громади перебуває за 25 хвилин автомобілем від Умані. 4. На території громади є значна кількість ставків (понад 200 об‘єктів). 5. Громада розташована на вододілі 5ти річок Уманка, Конелка, Удич, Кублич та Гірський Тікич зі значними запасами підземних вод. 6. На території громади є 3 гранітні кар'єри (один з них діючий в с. Талалаївка), 2 жорствяні та 1 піщаний. 7. Наявні підприємства орієнтовані на експорт продукції (деревообробка, тваринництво, зернові, олія). 8. Наявні бюджетонаповнюючі підприємства з вирощування сировини рослинного походження, економічна діяльність яких	1. Скорочення населення за рахунок негативного природного приросту, (старіння населення, міграція), особливо в сільських населених пунктах громади. 2. Трудова міграція кваліфікованих кадрів, в т.ч. за кордон. 3. Низький рівень забезпечення містобудівною документацією, застосування геоінформаційних технологій, а також обізнаності населення щодо їх можливостей. 4. Відсутній маркетинг території та позиціювання інвестиційної привабливості громади. 5. Відсутність в громаді інституцій підтримки підприємництва. 6. Незначний досвід в залученні зовнішніх ресурсів в розвиток громади і місцевого бізнесу. 7. Слабкі зв‘язки місцевої влади, бізнесу й громадськості. 8. Низький рівень участі громадськості в прийнятті рішень щодо розвитку громади за умов низької громадської активності. 9. Низький рівень підприємницької

виходить за межі громади та області. 9. Наявність земель та промислових зон поблизу автошляху Е50 (М30), які потенційно можуть бути інвестиційно привабливими. 10.Наявні вільні приміщення комунальної власності, які можна використати під відкриття та ведення якісно нових видів бізнесу. 11.Готовність бізнесу до збереження або розширення своєї діяльності в громаді. 12.Діє науково виробниче підприємство агропромислового комплексу - Верхняцька дослідно-селекційна станція (1899 року заснування), що є в підпорядкуванні Національної академії аграрних наук України. 13.Наявність спортивних команд, учасників всеукраїнських, обласних конкурсів, змагань. 14.В громаді функціонує широка мережа позашкільної освіти, приватні студії та спортивні клуби. Наявні творчі колективи народної самодіяльності. 15.Мешканці громади переважно підтримують дії місцевої влади.	активності, особливо в сільських населених пунктах громади. 10. Недостатній рівень забезпеченості молодими кадрами в медичній сфері та програм з їхнього залучення і навчання. 11. Низький рівень запровадження енергоефективних технологій. 12. Відсутність сучасних рекреаційно-туристичних об‘єктів з повним комплексом забезпечення потреб туриста. 13. Відсутні комплексні підходи поводження зі сміттям та перевантаження місцевих полігонів ТПВ. 14. Низька якість покриття мобільного зв‘язку та мобільного інтернету в сільських населених пунктах громади.
Можливості	Загрози
1. Зростання світового попиту на продовольчі товари стимулюватиме розвиток АПК. 2. Зростання світового попиту на нішеву харчову продукцію та продукцію циркулярної економіки. 3. Зростання популярності сільського, зеленого, культурного, гастрономічного та подієвого туризму. 4. Зростання попиту на інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в Україні та світі. 5. Продовження євроінтеграційних процесів сприятиме зростанню зацікавленості інвесторів до України. 6. Покращення умов ведення бізнесу в Україні. 7. Діяльність в Україні проектів міжнародної допомоги, які підтримуватимуть територіальні громади. 8. Збереження і ймовірне розширення бюджетної підтримки територіальних громад. 9. Розширення партнерства України та Європи і Америки, створення нових вільних торгівельних зон. 10. Зростання світового попиту на технології в галузі альтернативної енергетики, медицини, харчування.	1. Розгортання військових дій на Сході України. 2. Зростання цін на світових енергетичних ринках. 3. Зростання споживчих цін. 4. Висока вартість позичкових коштів в Україні. 5. Нестабільність курсу національної валюти. 6. Поглиблення тіньового сектору економіки. 7. Міграція населення (в т. ч. молоді) за межі громади. 8. Згортання чи неефективність реформ в Україні. 9. Перекладання на місцеве самоврядування державних фінансових зобов язань щодо забезпечення соціальних стандартів. 10. Погіршення кліматичної та екологічної ситуації в світі. 11. Розрив традиційних ланцюгів глобальної/національної економіки внаслідок світової пандемії/епідемії.

Вплив слабких сторін та розвиток громади значною мірою може бути нейтралізований за рахунок зростаючих можливостей. За допомогою збільшення інвестиційної привабливості та активізації процесу залучення

інвестицій з різних джерел, включаючи державні, приватні і міжнародні фінансові організації, а також міжнародну технічну допомогу, можна суттєво зменшити проблему зношеності основних активів в інфраструктурі, сільському господарстві та будівельній галузі. Це також може призвести до покращення екологічної ситуації в громаді.

Збільшення глобального попиту на сільськогосподарську та харчову продукцію, а також процеси інтеграції в європейський ринок, будуть стимулювати підвищення якості та конкурентоспроможності продукції як на українському ринку, так і в громаді в цілому. Ця продукція буде орієнтована не лише на внутрішній ринок, але й спрямована на міжнародну збутову діяльність, що сприятиме підвищенню продуктивності сільського господарства в громаді.

Додатково до вищезазначених факторів, ефективна адміністративна реформа, зокрема, відкриття ринку землі, і підвищення продуктивності праці в господарському секторі завдяки інноваціям і творчим індустріям, мають потенціал сприяти швидкому проведенню інвентаризації земель громади, підвищенню кваліфікації працівників у сфері приватного та бюджетного секторів, зменшенню рівня безробіття і створенню конкурентних можливостей для молоді у громаді. Це сприятиме зниженню кількості молоді, яка виїжджає з громади, і припиненню явищ, таких як тіньова зайнятість та відтік робочої сили з громади.

Жодна громада не застрахована від впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків, які виявлені в ході дослідження:

- Економічні ризики: зміни в глобальній економіці, такі як фінансові кризи або рецесії, можуть вплинути на інвестиції та економічний розвиток громади, водночас відсутність диверсифікації економіки може зробити громаду вразливою до коливань у певних секторах економіки. Під час фінансових криз та рецесій інвестори можуть бути більш обережними та менше готові вкладати кошти в нові проекти або розширення існуючих підприємств, це може призвести до затримки в реалізації розвиткових ініціатив у громаді. Окрім цього, падіння споживчого попиту внаслідок

фінансових криз може негативно вплинути на місцеві підприємства та призвести до зменшення обсягу виробництва та робочих місць.

- Соціальні ризики: демографічні зміни, такі як зменшення населення або старіння населення, які вже спостерігаються в громаді, можуть створити додаткові виклики для забезпечення соціальних послуг та інфраструктури, що в свою чергу зменшує податкову базу та, як результат, обмежує можливості громади у фінансуванні важливих проектів.
- Екологічні та природоохоронні ризики: можливе загострення проблем у сфері управління відходами, включаючи зберігання та переробку хімічних засобів захисту рослин та інших небезпечних відходів, може призвести до перевантаження місцевих сміттєзвалищ, збільшення місцевих екологічних проблем. Це також може спричинити погіршення гідрологічного режиму та санітарного стану багатьох водних об'єктів громади, а також зменшення ефективності роботи очисних споруд.
- Загальні проблеми у сфері соціально-економічного розвитку, низька ефективність реформ у Україні та міграція населення поглиблюють інші слабкі сторони громади, такі як зношеність об’єктів житлово-комунального господарства та соціальної інфраструктури, недостатня інституційна спроможність органів місцевого самоврядування та інші.

Конкретні перспективи розвитку сільських територій Уманського району можна визначити за такими основними напрямами.

Сільське господарство є одним із найважливіших секторів економіки Уманського району. Воно забезпечує значну частину робочих місць, а також є основним джерелом доходів для більшості населення району. Урожайність зернових культур в Уманському районі є досить високою і становить у середньому 50-55 ц/га. Однак, існує потенціал для її подальшого підвищення. Це може бути досягнуто за рахунок впровадження інноваційних технологій, таких як:

- нульова технологія обробітку ґрунту, яка передбачає мінімальне втручання в ґрунт, що дозволяє зберегти його структуру та підвищити врожайність культур;
- використання нових сортів і гібридів рослин, які мають підвищену врожайність та стійкість до хвороб та шкідників;
- внесення мінеральних добрив та засобів захисту рослин, які забезпечують рослини необхідними поживними речовинами та захистом від шкідників і хвороб;

Впровадження цих технологій дозволить підвищити урожайність зернових культур до 60-70 ц/га, що призведе до збільшення обсягів виробництва та надходжень від реалізації зерна.

Виробництво тваринницької продукції в Уманському районі також має значний потенціал для розвитку. Це повязано з наявністю в районі сприятливих умов для вирощування кормових культур та розведення тварин. Для збільшення виробництва тваринницької продукції необхідно вжити таких заходів:

- розширення посівних площ кормових культур, що забезпечить тварин необхідними кормами;
- впровадження високопродуктивних порід тварин, які мають підвищену продуктивність;
- вдосконалення технологій вирощування та утримання тварин, що дозволить підвищити їхню продуктивність і зменшити витрати на виробництво.

Впровадження цих заходів дозволить збільшити виробництво тваринницької продукції, в тому числі мяса, молока, яєць, що сприятиме підвищенню добробуту населення району.

Розвиток переробної промисловості також є важливим напрямом розвитку сільського господарства в Уманському районі. Переробна промисловість дозволяє підвищити додану вартість сільськогосподарської продукції, що є важливим фактором економічного розвитку району. Для розвитку переробної промисловості в Уманському районі необхідно вжити таких заходів:

- створення сприятливих умов для інвестування в переробну промисловість;
- розвиток інфраструктури, необхідної для функціонування переробних підприємств;
- підготовка кваліфікованих кадрів для роботи в переробній промисловості;
- впровадження цих заходів дозволить залучити інвестиції в переробну промисловість, створити нові робочі місця та підвищити додану вартість сільськогосподарської продукції.

Розвиток сільського господарства в Уманському районі є важливим завданням, яке потребує спільних зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та населення. Впровадження інноваційних технологій, розвиток переробної промисловості та розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції дозволить підвищити конкурентоспроможність сільського господарства району та забезпечити його сталий розвиток.

Уманський район має значний туристичний потенціал, який повязаний з такими обєктами, як:

- Уманський дендропарк, який є одним із найбільших і найкрасивіших дендропарків України;
- Уманський замок, який є памяткою архітектури XVIII століття;
- Уманський краєзнавчий музей, який зберігає унікальні експонати, що розповідають про історію та культуру краю;
- Уманський літературно-меморіальний музей Миколи Гоголя, який присвячений життю та творчості великого українського письменника;
- Уманський музей народної архітектури та побуту, який представляє традиційне життя та культуру українського села.

Розвиток туризму в Уманському районі має ряд переваг. Він дозволить:

- створити нові робочі місця, підвищити рівень зайнятості населення;
- покращити інфраструктуру сільських територій;
- збільшити надходження до місцевого бюджету;

- популяризувати Уманський район як туристичний центр України.

До заходів, які можна вжити для розвитку туризму в Уманському районі, можна також віднести:

1. Розробку туристичних пакетів, які включатимуть відвідування різних туристичних обєктів району;
2. Організацію фестивалів та інших культурних заходів, які б приваблювали туристів;
3. Співпрацю з туристичними операторами та турагентами.

Інфраструктурний розвиток є одним із ключових напрямів розвитку сільських територій Уманського району. Він передбачає поліпшення стану транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури.

Транспортна інфраструктура є основою для розвитку економічних та соціальних звязків між сільськими територіями та містом Умань, а також між самими сільськими територіями. Поліпшення стану транспортної інфраструктури дозволить підвищити доступність сільських територій для населення та бізнесу. Це призведе до зростання інвестиційної привабливості сільських територій, а також до створення нових робочих місць.

Енергетична інфраструктура забезпечує сільські території якісним енергоносіями. Розвиток енергетичної інфраструктури дозволить забезпечити сільські території доступом до електроенергії, газу та інших енергоносіїв. Це сприятиме розвитку промисловості, туризму та інших галузей економіки. Реалізація цих перспектив дозволить зробити сільські території Уманського району більш привабливими для проживання та ведення бізнесу.

Конкретні заходи щодо інфраструктурного розвитку сільських територій Уманського району можуть включати в себе:

- побудувати та реконструювати дороги, які зєднують сільські населені пункти з містом Умань та між собою;
- розширити мережу електромереж і газопроводів у сільській місцевості;
- опбудувати та реконструювати школи, лікарні, дитячі садки, спортивні обєкти тощо.

Реалізація цих заходів потребуватиме значних фінансових ресурсів. Однак, їхнє здійснення дозволить створити сприятливі умови для економічного зростання та підвищення рівня життя населення в сільській місцевості Уманського району.

РОЗДІЛ 3. ЦІЛІ, ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ

Стратегії розвитку сільських територій Уманського району визначають тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку територіальних громад, стратегічні та операційні цілі, завдання та шляхи їх реалізації. Методологія розглядає сталість (сталий розвиток) і соціальну інтеграцію як основні принципи місцевого розвитку, - як це викладено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Принципи місцевого розвитку

Відповідальне управління навколишнім середовищем та раціональне використанням природних ресурсів:	Здорова і справедлива громада:
- покращення обізнаності щодо обмежених природних ресурсів та небезпеки для середовища проживання *-поліпшення середовища проживання, важливі природні ресурси зберігаються для майбутніх поколінь*	*- забезпечення різних потреб усіх громадян через сприяння особистому благополуччю та соціальній інтеграції* *- забезпечення рівних шансів для всіх*
Стала економіка:	Практика належного управління:
- створення сильної, динамічної і сталої економіки, яка забезпечує процвітання *-створення рівних економічних можливостей* *для всіх. Екологічні втрати компенсують ті, хто їх спричиняє. Ефективне використання ресурсів стимулюється*	*- постійне вдосконалення ефективного управління із залученням творчості та енергії громадян*

У контексті пошуку оптимальних шляхів розвитку сільських територій Уманського району, ключовим у формуванні та висуненні конкретних рекомендацій та стратегій для подальшого покращення соціально-економічного стану цих територій стає визначення і всебічне обгрунтування стратегічних,

операційних цілей та завдань територіальних громад. Стратегічні цілі включають три основні складові: 1. Економічний розвиток громади;2. Створення умов для соціальної рівності та розвитку людського потенціалу громади; 3. Інфраструктурний розвиток (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Стратегічні, операційні цілі та завдання територіальних громад

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
1	2	3
Стратегічна ціль 1 Економічний розвиток громади	1.1. Підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва	1.1.1. Сприяння підвищенню кваліфікації МСП та поширенню інновацій; 1.1.2. Створення мережі місцевих партнерств між малими підприємствами та іншими громадськими або корпоративними організаціями для розвитку та співпраці; 1.1.3. Створення місцевого фонду або програми фінансової підтримки для стартапів та малих підприємств з можливістю отримання субсидій, грантів та низькодохідних кредитів; 1.1.4. Підтримка доступу до нових ринків збуту, включаючи організацію місцевих ярмарок, виставок та просування місцевих продуктів.
	1.2. Сприяння сталому економічному розвитку громади та залучення інвестицій	1.2.1. Розвиток туристичного сектору та підтримка місцевих ініціатив спрямованих на популяризацію громади та її визначних місць; 1.2.2. Створення програм соціальної підтримки для ВПО з метою забезпечення їхнього активного включення у економічне життя громади; 1.2.3. Створення умов для залучення інвестицій (в т.ч. через вдосконалення управління нерухомим майном громади та поширення інформації про інвестиційні можливості). 1.2.4.Створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом розробки та впровадження інвестиційної політики, яка пропонує різноманітні стимули та пільги для інвесторів.
	1.3. Створення сприятливого бізнес-середовища та розробка умов для підтримки продукції місцевих виробників	1.3.1. Просування продукції місцевих виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках; 1.3.2. Створення умов для тісної комунікації між владою та представниками бізнесу.
	1.4. Підтримка та розвиток АПК в громаді	1.4.1.Посилення спроможності місцевих підприємств АПК та їх об’єднань для підвищення власної ефективності та продуктивності, а також розвитку експортного потенціалу; 1.4.2. Підтримка розвитку органічного сектору сільськогосподарського виробництва;
	1.5. Сприяння розбудові партнерств, міжмуніципальному, міжрегіональному співробітництву.	1.5.1.Встановлення співпраці з регіональними владами та агентствами для отримання підтримки та ресурсів для розвитку громади; 1.5.2. Пошук та реалізація можливостей співпраці з сусідніми країнами або регіонами для реалізації спільних проєктів.

Стратегічна ціль 2 Створення умов для соціальної рівності та розвитку людського потенціалу громади	2.1. Створення безпечних та комфортних умов для проживання в громаді шляхом забезпечення особистої безпеки громадян та зниження рівня злочинності	2.1.1. Покращення якості комунальних, медичних, освітніх, культурних, соціальних та інших послуг; 2.1.2. Благоустрій населених пунктів громади (в т. ч. організація зелених зон та зон відпочинку, вуличного освітлення, тощо); 2.1.3.Створення доступної та всеохоплюючої інфраструктури, націленої на впровадження безбар'єрності та інклюзивності; 2.1.4.Реконструкція існуючих та створення нових захисних споруд (укриттів); 2.1.5.Вдосконалення системи поводження з твердими побутовими відходами, зокрема сортування та переробки.
	2.2. Підвищення рівня громадської активності в громаді	2.2.1. Запровадження інструментів місцевої демократії та електронних сервісів з метою забезпечення належної комунікації та довіри між владою та громадою; 2.2.2. Сприяння активізації та згуртованості жителів громади, посилення залучення громадськості до процесів розвитку та управління; 2.2.3. Підтримка ініціатив жителів, органів самоорганізації населення, громадських об’єднань та організацій, підтримка програм та проектів у соціальній сфері та надання допомоги постраждалим від конфліктів ВПО.
	2.3. Всебічний розвиток дітей та молоді	2.3.1.Сприяння впровадженню освітніх програм, включаючи позашкільну освіту, активізацію науково-дослідницької діяльності серед молоді; 2.3.2. Створення умов для фізичного, інтелектуального, творчого та духовного розвитку; 2.3.3. Сприяння включення молоді в громадотворчі процеси та публічні обговорення.
Стратегічна ціль 3 Інфраструктурний розвиток	3.1. Розбудова та модернізація інфраструктури громади та благоустрій	3.1.1. Розбудова та ремонт дорожньої інфраструктури з урахуванням вимог інклюзивності, пішохідного та велосипедного руху; 3.1.2. Покращення якості та доступності надання, а також розширення видів житлово-комунальних послуг в громаді мешканцям; 3.1.3.Покращення транспортної доступності в межах території громади; 3.1.4. Заміна та проведення профілактичних робіт водогону, та системи водовідведення у громаді.
	3.2. Підтримка та розвиток екологічної інфраструктури	3.2.1. Підтримка та просування розвиткових проектів націлених на регулювання системи поводження з побутовими відходами; 3.2.2. Налагодження системи інвентаризації місць збирання побутових відходів та звалищ.
	3.3. Забезпечення зростання енергоефективності та досягнення енергонезалежності в громаді	3.3.1.Впровадження енергозберігаючих технологій та розбудова відповідної інфраструктури; 3.3.2.Підвищення енергоефективності вже існуючих об’єктів у громаді та впровадження альтернативних джерел енергії. 3.3.3. Розробка механізму управління енергетичними системами, включаючи моніторинг, аналіз та оптимізацію споживання енергії для різних процесів.

Стратегічна ціль «Економічний розвиток громади» є ціллю спрямованою на розвиток економічного стану громади, а саме підтримку та розвиток підприємництва та створення сприятливого бізнес-середовища, сприяння сталому економічному розвитку та створення сприятливих умов для залучення інвестицій та розвиток інвестиційних можливостей громади. Для досягнення зазначеної стратегічної цілі передбачається 5 операційних цілей (табл.3.3).

Операційна ціль 1.1. Підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва в громадах є ключовими факторами для стимулювання економічного зростання, збільшення зайнятості та покращення рівня життя населення. Малі та середні підприємства є головним джерелом створення робочих місць у більшості економік, оскільки саме вони роблять один із найзначніших вкладів у економіку через виробництво товарів та послуг, споживчу активність та інноваційність.

Таблиця 3.3

Операційні цілі економічного розвитку громад

Операційна ціль 1.1	Операційна ціль 1.2	Операційна ціль 1.3	Операційна ціль 1.4	Операційна ціль 1.5
Підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва	Сприяння сталому економічному розвитку та залучення інвестицій	Створення сприятливого бізнес-середовища та розробка умов для підтримки продукції місцевих виробників	Підтримка та розвиток АПК в громаді	Сприяння розбудові партнерств, міжмуніципаль-ному, міжрегіональному співробітництву

Розвиток цих підприємств сприяє зростанню валового внутрішнього продукту (ВВП) та загальної економічної динаміки.

Окрім цього розвиток МСП може допомогти уникнути відтоку ресурсів з громади, оскільки ці підприємства часто базуються на місцевих ресурсах та талантах, а враховуючи виклики військового стану та наявність в громаді великої кількості ВПО, саме МСП можуть надати можливості для зайнятості та підприємницької діяльності тим, хто опинився у вразливому становищі. Для досягнення поставленої операційної цілі необхідне системне планування, виконання та моніторинг заходів, спрямованих на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва в громаді.

Операційна ціль 1.2. Сприяння сталому економічному розвитку та залучення інвестицій в громаду - це процес розвитку території, який спрямований на досягнення економічних цілей, збереження природних ресурсів, покращення якості життя громадян та створення сприятливого середовища для залучення інвестицій. Цей підхід ґрунтується на ідеї, що розвиток повинен

відбуватися з урахуванням потреб майбутніх поколінь та балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами.

Для досягнення цієї цілі планується проведення заходів і підходів націлених на розвиток туристичного, інвестиційного та економічного потенціалу громад. В рамках даної цілі передбачено перш за все стимулювання інвестиційного розвитку громад, за рахунок вже існуючих ресурсів а також виокремлення тих, які можуть бути потенційно сприятливими для розвитку громад.

Операційна ціль 1.3. Створення сприятливого бізнес-середовища та розробка умов для підтримки продукції місцевих виробників громади це ціль, яка також співвідноситься з аспектом сприяння сталому розвитку та економічному зростанню на місцевому рівні. В рамках цієї цілі передбачається створення оптимальних умов для підприємницької діяльності, розвитку малих та середніх підприємств, а також підтримки місцевого виробництва.

Операційна ціль 1.4. Підтримка та розвиток аграрно-промислового комплексу (АПК) в громадах є необхідними з багатьох причин, оскільки цей сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольства, збереженні природних ресурсів та створенні робочих місць.

В рамках даної цілі передбачені заходи націлені не лише на підтримку вже існуючих АПК підприємств та об’єктів, але й на їх модернізацію з врахуванням інноваційного підходу до переробки с/г продукції. Враховуючи те, що ключовою сферою економічної діяльності Черкаської області є саме сільське господарство та переробка с/г продукції важливим є планування та впровадження ефективного менеджменту управління виробництвом та переробкою с/г продукції, а також створення сприятливих для цього умов та інструментів. Дана операційна ціль буде спрямована на стимулювання розвитку підприємств АПК та розвитку органічного сектору сільськогосподарського виробництва.

Операційна ціль 1.5. Сприяння розбудові партнерств, міжмуніципальному, міжрегіональному співробітництву передбачає напрацювання спільних механізмів співпраці між різними муніципалітетами (міськими або сільськими районами), регіонами або іншими адміністративними одиницями для досягнення

спільних цілей та розв'язання спільних проблем. Враховуючи вигідгне географічне розтащування Уманського району реалізація цієї цілі тісно пов’язане з поліпшенням якості життя громадян, оптимізацією використання ресурсів та забезпечення більш стійкого та збалансованого розвитку територій.

Стратегічна ціль «Створення умов для соціальної рівності та розвитку людського потенціалу громади» передбачає систематичні та цілеспрямовані дії з метою забезпечення рівних можливостей для всіх членів громади та розвитку їхнього потенціалу без обмежень. Для досягнення зазначеної стратегічної цілі передбачається 3 операційні цілі (табл.3.4)

Таблиця 3.4

Операційні цілі для розвитку людського потенціалу громади

Операційна ціль 1	Операційна ціль 2	Операційна ціль 3
2.1. Створення безпечних та комфортних умов для проживання в громаді шляхом забезпечення особистої безпеки громадян та зниження рівня злочинності	2.2. Підвищення рівня громадської активності в громаді	2.3. Всебічний розвиток дітей та молоді

Сучасні тенденції та перспективи розвитку сільських територій Уманського району визначаються цілим комплексом факторів, серед яких:

- демографічні процеси, що характеризуються зниженням чисельності та природного приросту населення, а також старінням населення;
- економічні процеси, що характеризуються низьким рівнем диверсифікації економіки, не конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції, відтоком молоді в міста;
- екологічні процеси, що характеризуються деградацією земель, забрудненням навколишнього середовища;
- соціальні процеси, що характеризуються низьким рівнем доходів населення, відсутністю перспектив для розвитку кар'єри, деградацією соціальної інфраструктури.

У контексті цих тенденцій розвиток сільських територій Уманського району може відбуватися за такими основними напрямками:

- диверсифікація економіки, яка передбачає розвиток не лише сільського господарства, а й інших галузей економіки, таких як переробна промисловість, туризм, сфера послуг тощо;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, яке передбачає впровадження інновацій у виробництво, підвищення якості продукції, а також зниження її собівартості;
- залучення молоді в сільську місцевість, яке передбачає створення нових робочих місць, поліпшення умов життя та розвитку в сільській місцевості;
- захист довкілля, яке передбачає заходи щодо охорони земель, раціонального використання природних ресурсів, зниження рівня забруднення навколишнього середовища.

Реалізація цих напрямів розвитку дозволить створити сприятливі умови для економічного зростання та підвищення рівня життя населення в сільській місцевості Уманського району.

На основі обґрунтування, що було надане у першому розділі, а також аналізу, представленому у другому розділі, розробляються і рекомендуються конкретні заходи для вдосконалення управління та розвитку сільських територій. Ці заходи базуються на основних теоретичних положеннях, методичних підходах та методичному інструментарії, викладених раніше у дипломній роботі.

Ця частина спрямована на реальну практичну реалізацію висновків, отриманих після аналізу дослідження. Вона відображає систему пропозицій і рекомендацій, які підкріплюються не лише аналітичними даними, але й враховують суттєві відмінності між поточним станом сільських територій та бажаними показниками їхнього розвитку.

Основні завдання цього розділу полягають у виробленні конкретних, реалізованих та реалістичних стратегій, що дозволять подолати суперечності між існуючим та потрібним станами обєкта дослідження. Ці рекомендації та стратегії є ключовими у подальшому поліпшенні діяльності субєкта дослідження,

спрямовані на активізацію соціального, економічного та екологічного розвитку сільських територій Уманського району.

Однією з ключових стратегій є підтримка та стимулювання розвитку сільського господарства. Необхідно розглядати новаторські методи виробництва, впроваджувати сучасні технології та підтримувати фермерські обєднання. Державні програми підтримки фермерів та надання доступу до кредитів можуть сприяти зростанню виробництва та покращенню економічної ситуації сільських господарств.

Сільське господарство визнається ключовим галуззю для багатьох сільських територій, відіграючи критичну роль у забезпеченні продовольства, створенні робочих місць та сприянні соціальному та економічному розвитку. Незважаючи на це, багато сільських господарств стикаються з викликами, такими як відсутність інфраструктури, обмежені ресурси та низька ефективність виробництва. Це вимагає системних рекомендацій та стратегій для сприяння сталому розвитку сільського господарства в сільських територіях. Для підтримки сільського господарства насамперед потрібна фінансова підтримка та доступ до кредитів через запровадження спеціальних програм фінансової підтримки для сільських господарств, зокрема, надання субсидій та дешевих кредитів. Особливої уваги потребує створення гарантійних фондів для зменшення фінансового ризику для фермерів та інвесторів.

Заохочення впровадження сучасних сільськогосподарських технологій та інновацій для підвищення ефективності виробництва вимагає створення навчальних програм та консультацій для фермерів з використання новітніх методів господарювання.

Важливого значення набуває підтримка створення та розвитку фермерських кооперативів для спільного використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності. Необхідне заохочення фермерів до участі в обєднаннях, які надають послуги, такі як закупівля обладнання чи маркетингова підтримка.

В умовах екологічної стійкості та органічного виробництва необхідне впровадження програм підтримки для фермерів, які обирають екологічно чисті методи виробництва. Стимулювання розвитку органічного сільського господарства повинно відбуватися через надання фінансових пільг та сертифікаційних програм.

Розвиток ринків збуту та експорт повинен супроводжуватись створенням ефективних систем збуту та маркетингових стратегій для сільських господарств. Органи влади повинні надавати підтримку у вивченні та розвитку нових експортних ринків для сільської продукції.

Розвиток сільського господарства в сільських територіях є ключовим фактором для підвищення економічного та соціального рівня регіону. Рекомендації, спрямовані на фінансову підтримку, технологічні інновації, розвиток інфраструктури та інші аспекти, можуть стати основою для створення стійкої та конкурентоспроможної сільськогосподарської галузі в Уманському районі.

На основі дослідження стратегічних і операційних цілей, а також рекомендацій щодо підтримки та стимулювання розвитку сільськогосподарських товаровиробників, які в основному в Уманському районі представлені малим і середнім бізнесом, ми розробили завдання і заходи щодо підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва до 2027 року (табл.3.5).

Створення та модернізація інфраструктури є важливим елементом стратегії. Розвиток дорожньої мережі, енергетичної інфраструктури та забезпечення доступу до сучасних комунікацій сприятиме залученню інвестицій та покращенню життя місцевого населення.

Інфраструктура є країноміром економічного та соціального розвитку сільських територій. Уманський район, будучи обличчям сільського господарства та природною красою, вимагає ефективної та сталої інфраструктури для вдосконалення якості життя місцевого населення та підтримки сільськогосподарського сектору. Для розвитку інфраструктури в

Уманському районі з урахуванням поточних потреб та перспектив необхідне запровадження ефективного громадського транспорту для забезпечення зручності у пересуванні місцевого населення. При цьому важливим є стимулювання використання транспорту з низьким викидом CO2 для зменшення негативного впливу на довкілля.

Таблиця 3.5

Підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва

Завдання	Заходи проекту	2024 р	2025 р	2026 р	2027 р
1.1.1. Сприяння підвищенню кваліфікації МСП та поширенню інновацій	Проведення навчальних заходів та тренінгів для бізнесу, а також для тих, хто бажає відкрити власну справу	35	35	30	30
	Організація акселераторів та інкубаторів для стартапів та МСП, де підприємці отримують інтенсивний навчальний досвід, консультації		1		
1.1.2. Створення мережі місцевих партнерств між малими підприємствами та іншими громадськими або корпоративними організаціями для розвитку та співпраці	Організація заходів, де підприємці можуть обмінюватися ідеями, дізнаватися про нові технології та тренди, а також знаходити партнерів	12	14	17	18
	Організація та проведення бізнес-навчання та консультування	30	35	35	40
1.1.3. Створення місцевого фонду або програми фінансової підтримки для стартапів та малих підприємств з можливістю отримання субсидій, грантів та низькодохідних кредитів	Створення фондів чи програм для фінансування та підтримки інноваційних проектів та досліджень у МСП		1		
	Підтримка підприємництва, сприятливі умови й належні гарантії започаткування та здійснення власної справи	5	5	7	10
	Сприяння залученню підприємців до участі у Всеукраїнських та обласних конкурсах інвестиційних проєктів	+	+	+	+
1.1.4. Підтримка доступу до нових ринків збуту, включаючи організацію місцевих ярмарок, виставок та просування місцевих продуктів	Сприяння в отримані дозволу на розміщення реклами місцевих виробників на землях комунальної власності	3	3	4	5
	Організація місцевих фестивалів та ярмарків продукції бджільництва	1	1	1	1

	Сприяння розширення можливостей виходу на нові ринки, шляхом розміщення інформації про підприємства громади та їх продукцію у каталозі експорто-орієнтованих підприємств Черкаської області „Buy from Cherkasy region“	+	+	+	+

Енергетична інфраструктура потребує запровадження сонячних електростанцій та вітрових турбін для забезпечення енергії та розвитку зеленого сектору. Потребують модернізації електричні мережі, заміни застарілих систем електропередачі для підвищення ефективності та надійності електропостачання, впровадження інтелектуальних систем керування для оптимізації споживання електроенергії.

Особливо гостро в Уманському районі стоїть проблема водопостачання та водовідведення, розширення систем водопостачання для забезпечення чистою питною водою всіх населених пунктів, впровадження технологій очищення води та контролю якості водовідведення.

В сучасних умовах важливим є запуск проєктів «розумних» сільських територій для покращення якості життя.

Забезпечення якісною освітою та медичною допомогою є важливою умовою для сталого розвитку сільських територій. Створення та підтримка шкіл, лікарень та інших соціальних установ дозволить зберегти населення, зробить території привабливішими для проживання.

Освіта та медична сфера є кутовими каменями сталого розвитку будь-якого регіону, включаючи сільські території. Уманський район, зберігаючи свою унікальність і потенціал, потребує систематичної розбудови освітніх та медичних інституцій для підвищення рівня життя та забезпечення населення високоякісною освітою та медичним обслуговуванням. Необхідна реконструкція та модернізація шкільних будівель для створення комфортного та безпечного навчального середовища, забезпечення доступу до сучасних технологій у навчальних закладах для покращення якості освіти.

Для сільських територій важливим є запуск курсів та майстер-класів для стимулювання розвитку професійних навичок учнів та молоді, укладання

партнерських угод між школами та місцевими підприємствами для підготовки молоді до ринку праці.

Розбудова освітньої та медичної сфер в сільських територіях Уманського району є важливою складовою сталого розвитку, адже це сприятиме покращенню якості життя населення та створенню умов для зростання регіону в цілому.

Створення туристичної інфраструктури та розвиток рекреаційних зон може стати ефективним методом стимулювання економіки сільських територій. Розробка туристичних маршрутів, готельних комплексів та інших обєктів приверне увагу туристів та забезпечить додатковий дохід для місцевих громад.

Сільські території мають унікальний потенціал для розвитку туризму та рекреації, пропонуючи природні краси, традиційні ремесла та неповторний культурний досвід. Щоб забезпечити стале зростання в цьому напрямку, необхідно розробити та впровадити ефективні стратегії.

Сприятиме розвитку місцевих ринків та точок продажу для популяризації місцевої кухні та ремесел створення бренду «Смачно та Аутентичн»", що підкреслить унікальність продуктів регіону.

Розвиток туризму та рекреації в сільських територіях Уманського району є важливим завданням для підвищення економічного та соціокультурного рівня регіону. Це сприятиме створенню живого та сталого туристичного напрямку, що сприяє якісному зростанню та розвитку регіональної ідентичності (табл.3.6).

Здоровя природи та збереження екологічної рівноваги є важливими аспектами стратегії розвитку. Запровадження екологічно чистих технологій, відновлення природних резерватів та підтримка екологічних ініціатив сприятимуть сталому розвитку сільських територій.

Уманський район, як і багато інших сільських територій, стикається з рядом екологічних викликів, повязаних з виробничою діяльністю та природними факторами. Розвиток екологічно орієнтованих заходів може сприяти не лише покращенню якості довкілля, але й створенню сталої та екологічно безпечної сільської громади.

В Уманському районі назріло питання запусук програм екологічного відновлення річок та ставків, спрямованих на зменшення забруднення та підтримання біорізноманіття, урбаністичних проектів для зменшення втрат води через системи каналізації та технічне обслуговування.

Таблиця 3.6

Розвиток туристичного сектору громад, програм соціальної підтримки для ВПО Уманського району

Завдання	Заходи проєкту	2024 р	2025 р	2026 р	2027 р
1.2.1. Розвиток туристичного сектору та підтримка місцевих ініціатив спрямованих на популяризацію громади та її визначних місць	Розробка туристичного маркетингу для привертання уваги туристів	1	2	1	1
	Проведення туристично-інформаційного кластеру	30	15	20	15
	Організація панельної дискусії	1	1	1	1
1.2.2. Створення програм соціальної підтримки для ВПО з метою забезпечення їхнього активного включення у економічне життя громади	Забезпечення психологічної підтримки та консультацій для ВПО з метою покращення їхнього стану та адаптації до нових умов	60	50	50	50
	Перенавчання ВПО шляхом взаємодії з Черкаським обласним центром зайнятості	4	4	4	4
	Організація та проведення громадських робіт	3	2	3	2
	Організація заходів, семінарів та культурних подій, які сприяють інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду	4	4	4	4
1.2.3. Створення умов для залучення інвестицій (в т.ч. через вдосконалення управління нерухомим майном громади та поширення інформації про інвестиційні можливості)	Моніторинг комунального майна потенційно привабливого для інвесторів, орендарів та покупців	6 +	5 +	5 +	5 +
	Виявлення, взяття на облік та набуття у комунальну власність об’єктів від умерлої спадщини та безхазяйного майна	2	2	2	2
	Розробленння та оприлюдненння на офіційному веб-сайті інвестиційного паспорту громад з базою даних пропозицій інвестиційної нерухомості потенційно привабливої для інвестора для створення власного виробництва		1		
	Започаткувати застосування спеціальних податкових стимулів та пільг для інвесторів, які вкладають кошти в розвиток громади	1			
	Виготовлення Комплексного плану просторового розвитку сільських територій		1		

	Виготовлення Схеми дорожньої мережі та транспортної інфраструктури громад			1	
1.2.4.Створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом розробки та впровадження інвестиційної політики, яка пропонує різноманітні стимули та пільги для інвесторів	Створення розділу «інвестиційні проєкти» на офіційному сайті громади, де інвестори можуть знайти інформацію про інвестиційні проекти, порівняти їх та зв'язатися з управлінцями	1			
	Спрощення процедур реєстрації бізнесу, отримання дозволів та інших адміністративних послуг, що сповільнюють інвестиційний процес	1	1	1	1

Особливо актуальним є розробка та впровадження програм з роздільного збору відходів населення та підприємств. Необхідно сприяння утворенню та розвитку пунктів збору та переробки вторинних ресурсів.

Запровадження цих рекомендацій сприятиме екологічно стійкому розвитку сільських територій Уманського району. Систематичні заходи в області водозабезпечення, управління відходами, збереження біорізноманіття та освіти гарантують сталість та процвітання району, зберігаючи при цьому його навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

Усі ці заходи мають на меті не лише збереження сільськогосподарської сфери, а й створення умов для зростання якості життя мешканців сільських територій Уманського району. Використання інтегрованого підходу та взаємодія різних секторів дозволять досягти позитивних результатів у розвитку даного регіону.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

Сільські території Уманського району мають значний потенціал для розвитку, але існують ряд проблем, які перешкоджають їхньому сталому розвитку.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити комплексу заходів, які спрямовані на:

Розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної, водопостачальної та інформаційно-телекомунікаційної.

Екологічно стійкий розвиток, зокрема заходи в області водозабезпечення, управління відходами, збереження біорізноманіття та освіти.

Розвиток сільського господарства, зокрема фінансову підтримку, технологічні інновації, розвиток інфраструктури та інші аспекти.

Рекомендації, розроблені в рамках даної дипломної роботи, спрямовані на вирішення цих завдань. Їх реалізація дозволить створити умови для сталого прогресу та покращення якості життя населення сільських територій Уманського району.

Особливо важливим є розвиток інфраструктури, яка є основою для економічного і соціального розвитку сільських територій. Покращення транспортної, енергетичної, водопостачальної та інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури дозволить поліпшити доступ населення до основних послуг і товарів, а також створити нові робочі місця.

Екологічно стійкий розвиток також є важливим завданням для сталого розвитку сільських територій. Регулярне проведення заходів у сфері водозабезпечення, управління відходами, збереження біорізноманіття та освіти допоможе захистити навколишнє середовище і забезпечити сталість району для майбутніх поколінь.

Розвиток сільського господарства є ключовим фактором для підвищення економічного та соціального рівня регіону. Фінансова підтримка, технологічні

інновації та розвиток інфраструктури дозволять створити стійку та конкурентоспроможну сільськогосподарську галузь в Уманському районі.

Впровадження розроблених рекомендацій дозволить створити умови для сталого розвитку сільських територій Уманського району і покращити якість життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2005. No 3. С. 3—10.
2. Якуба К.І. Трудовий потенціал сільських територій. Вісник аграрної науки. 2007. No 6. С. 72—75.
3. Ващук А. П., Коханчук А. В., Куделя О. В. Економіка сільського господарства: теорія, методологія, практика. - Київ: КНЕУ, 2013.
4. Вікторович Я. В., Пінчук А. В., Ярошенко В. В. Економіка сільського господарства України: теорія, історія, практика. - Київ: КНЕУ, 2014.
5. Гаврилюк О. М., Гаврилюк В. М. Економіка сільського господарства: теорія, методологія, практика. - Київ: КНЕУ, 2012.
6. Гуцалюк І. В., Гуцалюк Т. В., Слободян П. М. Економіка сільського господарства: теорія, методологія, практика. - Київ: КНЕУ, 2015.
7. Державна стратегія сталого розвитку України до 2030 року. - Київ: Офіс Президента України, 2017.
8. Закон України "Про сільське господарство". - Київ: Верховна Рада України, 2003.
9. Звіт про економічний стан і соціальний розвиток Уманського району за 2022 рік. - Умань: Уманська районна державна адміністрація, 2023.
10. Адамчук В. І., Стельмах В. Г., Яценко А. В. Сучасні проблеми розвитку сільських територій України. - Економіка АПК, 2022. - № 1. - С. 22-32.
11. Андрієнко О. В., Слободян П. М., Слободян О. О. Стратегічні напрями розвитку сільських територій України. - Економіка АПК, 2021. - № 6. - С. 22-32.
12. Бондаренко В. А., Куделя О. В., Скрипник О. В. Розвиток інфраструктури сільських територій як фактор їх сталого розвитку. - Економіка АПК, 2020. - № 1. - С. 22-32.
13. Бойко В. І., Слободян П. М., Слободян О. О. Економічні проблеми розвитку сільських територій України. - Економіка АПК, 2019. - № 5. - С. 22-32.
14. Ващук А. П., Коханчук А. В., Куделя О. В. Сталий розвиток сільських територій як основа соціально-економічного прогресу України. - Економіка АПК, 2018. - № 1. - С. 22-32.
15. Гаврилюк О. М., Гаврилюк В. М. Розвиток сільського господарства як основа сталого розвитку сільських територій України. - Економіка АПК, 2017. - № 6. - С. 22-32.
16. Гуцалюк І. В., Гуцалюк Т. В., Слободян П. М. Економічні проблеми розвитку сільських територій України. - Економіка АПК, 2016. - № 5. - С. 22-32.
17. Захаров В. В., Слободян П. М., Слободян О. О. Проблеми та перспективи розвитку сільськи
18. Белевят О.А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03. Миколаїв, 2012. 20 с.
19. Бойко В.В. Сільські території у формуванні економічної безпеки держави: теоретичний аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 11. С. 64—68.

20. Булавка О.Г. Теоретико-методичні та організаційні основи розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2016. No 6. С. 104—109.
21. Гончаренко І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми території та практики: монографія. Львів, 2009. 370 с.
22. Грановська Л.М., Нижеголенко К.С. Теоретичні підходи до формування категорій "сільські території" та "сільський регіон". Збалансоване природокористування. 2016. No 1. С. 10—15.
23. Семенишин Х.М. Визначення поняття "сільські території ": соціально-економічний аспект. Науковий вісник Національного університету податкової служби України (економіка, право). 2012. No 4. С. 28—32.
24. Славов В.П., Коваленко О.В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. Вісник аграрної науки. 2007. No 9. С. 68—71.
25. Старостіна А., Кравченко В. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять глобалізація та підприємницький ризик). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2011. Вип. 128. С. 5—10.
26. Статівка А., Уркевич В.Ю. Про проект Закону України "Про сільське господарство України". Підприємництво, господарство і право. 2011. No. 8. С. 104—110.
27. Талавиря М.П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку
28. Довгаль О.В. Ресурсний потенціал сільських територій: зміст та особливості еволюції. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 3. No 3. С. 110—119.
29. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 1 / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2000. 864 с.
30. Залізко В.Д. Сутність поняття "сільська територія": визначення та основні функції. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. No 6. Т. 1. С. 194—198.
32. Ключник А.В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України: монографія. Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.
33. Кульганік О.М. Формування системи соціально-економічного розвитку сільських територій: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК". Київ, 2010. 21 с.
34. Кульганік О.М. Формування системи соціально-економічного розвитку сільських територій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.07.02. Київ, 2010. 21 с.
35. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: монографія. Київ: Дія, 2007. 400 с.
36. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: монографія. Київ: Дія, 2007. 400 с.
37. Лукянець В. Парадигма. Філософський енциклопедичний словник /за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. С.
38. Луценко І.О. Сільські території як обєкт бюджетного регулювання. Науковий вісник Полісся. 2015. No 2 (2). С. 154—158.

39. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2008. No 5. С. 51—58.
40. Марченко С.Ю. Сутність поняття "сільські території" та його визначення в юридичній літературі. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. No 1. С. 149—151.
41. Мацелюх Н.П., Максименко І.А. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 382 с.
42. Мельник С.І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.
43. Орлатий М.К. Соціальна сфера села: теорія, методологія та проблеми розвитку. Київ: Ін..с 002 .7991 ,НААУ икімоноке .рарга т□
44. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
45. Положаєнко О.В., Марченко С.І. Сутність поняття "сільські території" та його визначення в юридичній літературі. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. Т. 1, вип. 3. С. 149—151.
46. Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості: проект Закону України від 07. 04. 2005 р. / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?id=&pf3511=24247 (дата звернення: 19.04.2021).
47. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: закон України від 17 черв. 2004 р. No 1807. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807□ 15#Text (дата звернення: 19.04.2021).
48. Прокопа І.В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. Економіка України. 2007. No 6. С. 50—59.
49. Прушківський В.Г., Колесников В.І. (2014). Теоретичні підходи до визначення сільських територій. Проблеми економіки. No 4. С. 127— 132.
50. Саблук П. Розвиток сільських територій — запорука відродження аграрної України. Вісник аграрної науки. 2006. No 5. С. 21—23.

Додаток А

ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ

Населений пункт	Назва підприємства	Площа ріллі в обробці, га	Основні види діяльності
с. Антонівка	ТОВ АФ «Ліга»	837,61	землеробство
	ФГ «Грейн»	127,144	Вирощування с/г культур
с. Берестівець	ТОВ «Берестівець»	1619,1771	рослиництво
	ФГ «Джерело» Байди Олени Павлівни	42,1723	рослиництво
	ФГ «Берестоk»	228,9175	рослиництво
	ФГ «Берессвіт»	48,6254	рослиництво
	ФГ «Новосельський»	20,1397	рослиництво
	ФГ «Лан Плюс»	24,10	рослиництво
с. Городецьке	ФГ АФ «Базис»	1233,7395	вирощування зернових
	ФГ «Струмок»	67,6124	вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур
с. Громи	ТОВ «Поділля –Агропродукт»	807,54	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ АФ ЛІГА	26,0258	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ФГ «Троянда Громів»	140,2	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ФГ «ХОРСТА»	58,3063	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ «ЮРІНВЕСТ АГРО»	86,5	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ «Аграрії Уманщини»	26,9509	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний)
	ТОВ «Антоновка і К»»	22,5998	Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів (основний)
с. Іванівка (Яроватка)	ПП «Орієнтир Агро-Б»	851,6103	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ «Аграрій СВПП»	1051,7605	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
с. Кочержинці	ДП «Агрозапчастина» ТОВ «Агроремонт»	633,8790	рослинництво
	ФГ «Троянда»	30	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний)

	ТОВ «Благодатний край	129,5	рослинництво
	ФГ «Імпульс»	157,7486	рослинництво
	ТОВ «Уманьхімагро»	340,2334	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний) рослинництво
	ФОП Приліпа Ю.А.	15,5839	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний) рослинництво
с. Кочубіївка	ФГ АФ «Базис»	1654,0162	рослинництво, тваринництво
с. Краснопілка	ТОВ «Аграрій СВПП»	1148 га	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний)
с. Максимівка	ДП «Умань – Агро»	1090,9463	рослинництво
	ПП «Тетяна С»	248,4078	рослинництво
с. Піківець	ТОВ «Уманьхімагро»	240	рослинництво
	ПСП «Плай»	142,6079	рослинництво
	ТОВ «АГРОАЛЬЯНС МЛС»		Вирощування та заморозка органічної малини
с. Паланка	ФГ «Панченкове»	282,5188	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ "ЮРІНВЕСТ АГРО"		вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ДП Агрофірма "Байс-Агро"	408,2039	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ФГ "Агроцентр січ"	38,75	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	ТОВ "Умань-Агро-Тех"	871,32	вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
с. Родниківка	КСП «Родниківка»	1936,601	Зернові с/г, технічні
	ФГ «Красива земля»	117,6	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний)
	ФГ «Юлія»	17,8	Зернові культури Прісноводне рибництво (аквакультура)
	ФГ «Центр»	47,6	Зернові культури
	ФГ «Сампо»	16,5	Зернові культури
	ТОВ «Родниківка»		Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний)
Посухівка	ПрАТ «Укрзерноімпекс»	257,1796	Вирощування с/г культур
	ФГ «Грейн»	144,8733	Вирощування с/г культур
	ФГ «Агролюкс»	209,912	Вирощування с/г культур

	ТОВ «Дорофіївське»		Вирощування с\г культур
	ТОВ АФ «Ліга»	63,5837	Вирощування с/г культур
с. Синиця	ДП «Умань-Агро»	1652,3477	рослинництво, тваринництво
с. Томашівка	ДП «Умань-Агро»	1298,2412	рослинництво
	ФГ «Грейс-Умань»	34,8566	рослинництво
	ФГ «Україна»	10	рослинництво
	ФГ «СаГа - К»	64,5913	рослинництво
	ФГ Коваль	10	рослинництво
	ФГ «Імпульс»	29,3	рослинництво
с. Черповоди	ФГ «Хорста»	977,74	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
	СВК «Черповоди»	344,5322	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
с. Юрківка	ТОВ «Агроплант»	1435,2781	вирощування с/г культур